

פרשת וירא.

(יח א): וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל בלילה הזה:
 עי' רמב"ן: במקום אשר יזכיר המלאכים בשם אנשים כענין הפרשה הזאת ופרשת לוי
 וכן ויאבק איש עמו (להלן לב כה) וכן וימצאהו איש (שם לו טו) על דעת רבותינו (תנחומא
 וישב ב) הוא כבוד נברא במלאכים יקרא אצל היודעים מלבוש יושג לעיני בשר בזכי
 הנפשות כחסידים ובני הנביאים ולא אוכל לפרש¹ והמקום אשר תמצא בו ראיית ה' ודבור
 מלאך או ראיית מלאך ודבור ה' ככתוב בדברי משה בתחילת נבואתו (שמות ג ב – ד)
 ובדברי זכריה (ג א – ב) עוד אנגלה בו דברי אלהים חיים ברמיזות.
 וענין ויאכלו – אמרו חכמים (ב"ר פמ"ח סי' יד) ראשון ראשון מסתלק וענין ההסתלקות
 תבין אותו מדבר מנוח אם תזכה אליו² והנה פירוש הפרשה הזאת אחרי שאמר כי בעצם

¹ עי' זהר (ח"ב רכט ע"ב): תא חזי נשמתא לא סלקא לאתחזאה קמי מלכא קדישא עד דזכאת
 לאתלבשא בלבושא דלעילא לאתחזאה תמן וכן כגוונא דא לא נחתא לתתא עד דאתלבשת בלבושא
 דהאי עלמא.

כגוונא דא מלאכין קדישין דלעילא דכתיב בהו (תהלים קד ד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש
 לוהט כד עבדין שליחותא בהאי עלמא לא נחתין לתתא עד דמתלבשין בלבושא דהאי עלמא וכלא
 איהו כגוונא דההוא אתר דאזיל תמן והא אוקימנא דנשמתא לא סלקא אלא בלבושא דנהיר.
 ותא חזי אדם הראשון כד הוה בגנתא דעדן הוה מתלבש בלבושא כגוונא דלעילא ואיהו לבושא
 דנהורא עלאה כיון דאתתרך מגנתא דעדן ואצטריך לגוונין דהאי עלמא מה כתיב (בראשית ג כא)
 ויעש יהו"ה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. בקדמיתא הוה כתנות אור אור דההוא
 נהורא עלאה דשמש ביה בגן עדן.

בגין דהא גנתא דעדן נהורא עלאה דנהיר משמש ביה ועל דא אדם קדמאה כד עאל לגו גנתא אלביש
 ליה קודשא בריך הוא בלבושא דההוא נהורא ואעיל ליה תמן ואי לא אתלבש בקדמיתא בההוא
 נהורא לא ייעול לתמן.

כיון דאתתרך מתמן אצטריך למלבושא אחרא כדן ויעש יהו"ה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור
 וכלא כמה דאצטריך. והכא כגוונא דא עשו בגדי שרד לשרת בקדש לאעלא בקודשא.

תרגום: בא וראה אין נשמה עולה להראות לפני המלך הקדוש עד שזוכה להתלבש בלבוש של מעלה
 להראות שם וכן כמו זה לא יורדת למטה עד שמתלבשת בלבוש של העולם הזה.

כמו כן המלאכים הקדושים שלמעלה שכתוב בהם עשה מלאכיו רוחות משרתיו אש להט כשעושים
 שליחות בעולם הזה אין יורדים למטה עד שמתלבשים בלבוש של העולם הזה והכל הוא כמו שאותו
 מקום שהולך לשם והרי בארנו שנשמה לא עולה אלא בלבוש שמאיר.

ובא וראה אדם הראשון כשהיה בגן עדן היה מתלבש בלבוש כדוגמא שלמעלה והוא לבוש של אור
 עליון כיון שגרש מגן עדן והצטרך לגוני העולם הזה מה כתוב (בראשית ג) ויעש ה' אלהים לאדם
 ולאשתו כתנות עור וילבישם בראשונה היו כתנות אור של אותו אור עליון ששמש בו בגן עדן.
 משום שהרי גן עדן אור העליון שמאיר משמש בו ועל כן אדם הראשון כשנכנס לתוך הגן הלביש
 אותו הקדוש ברוך הוא בלבוש של אותו אור והכניסו לשם ואם לא הלבש בראשונה באותו אור לא
 יכנס לשם כיון שגרש משם הצטרך ללבוש אחר אז ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור והכל
 כמו שצריך וכאן כמו כן עשו בגדי שרד לשרת בקדש להיכנס בקדש.

עי' עץ חיים (שער קיצור אבי"ע פרק ח) ונחזור לענין המלאכים כי גם הם חומר וצורה אלא
 שחומרם זך מאד ונקרא כבוד נברא של המלאך ונקרא אישים אך צורתן נקרא מלאך וזכי הנפש
 יכולין לראות דרך מראה את המלאך בהיותו מלובש במלבוש שלו הנ"ל וזה סוד וירא והנה שלשה
 אנשים ואין זו נבראה רק שהשיג בראיית נפשו המשכלת את נפש המלאך עצמו וכן הרואים את
 אליהו ושאר נשמות הצדיקים כעין רבינו הקדוש בכל ליל שבת וכיוצא אינו אלא ע"י התלבשות
 בחלוקא דרבנן שלו.

² עי' זהר (ח"ב דף צד ע"א): הא תנינן דחמאת שפחה על היים מה דלא חמא יחזקאל נביאה יכול
 כההוא יומא דקאימו ישראל על טורא דסיני לאו הכי בגין דההוא יומא דקיימו ישראל על טורא
 דסיני אעבר זוהמא מנייהו וכל גופין הוה מצחצחן כצחצחא דמלאכין עלאין כד מתלבשין בלבושי
 מצחצחן למעבד שליחותא דמריהון.

ובההוא מלבושא מצחצחא עאלין לאשא ולא דחלין כגוונא דההוא מלאכא דמנוח כד אתחזי ליה
 ועאל בשלהובא וסליק לשמיא דכתיב (שופטים יג כ) ויעל מלאך יהו"ה בלהב המזבח וכד אעבר
 מינייהו ההוא זוהמא אשתארו ישראל גופין מצחצחין בלא טנופא כלל ונשמתין לגו כזוהרא דרקיעא
 לקבלא נהורא.

הכי הוה ישראל דהוה חמאן ומסתכלן גו יקרא דמריהון מה דלא הוה הכי על ימא דלא אתעבר זוהמא
 מנייהו בההוא זמנא והכא בסיני דפסקא זוהמא מגופא אפילו עוברין דבמעיי אמן הוה חמאן ומסתכלן
 ביקרא דמריהון וכלהו קבילו כל חד וחד כדקא חזי ליה.

היום הזה נמול אברהם (לעיל יז כו) אמר שנראה אליו השם בהיותו חולה במילתו יושב ומתקרב בפתח אהלו מפני חום היום אשר יחלישנו והזכיר זה להודיע שלא היה מתכוין לנבואה לא נופל על פניו ולא מתפלל ואף על פי כן באה אליו המראה הזאת.

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה³ והוא יושב פתח האהל ירמוז לכנסת ישראל שהיה מישב דעתו ורואה בה כי מפני שהתחיל בה וירא אליו ה' ואנו יודעים כי השם המיוחד⁴ לא נראה לאבות כי אם באל שדי על כן הוצרך לומר והוא יושב פתח האהל והבן זה.

(יח ב): וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיִּרְץ לִקְרֹאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה:

עי' ר' בחיי: ראה בחוש העין שלשה אנשים נצבים עליו והוסיף שנית לשון וירא לבאר כי הוסיף לראות בעין השכל והתבונן בהם והכיר שהם מלאכים⁵ ולכך אמר וירץ לקראתם וישתחו ארצה והמלאכים האלה היו מיכאל רפאל גבריאל מיכאל בא לבשר את שרה ולהציל את לוט שהם שתי שליחות חסד ורחמים רפאל לרפאות את אברהם גבריאל להפוך את סדום וזהו שכתוב ויבאו שני המלאכים סדומה בערב והוא מיכאל וגבריאל מיכאל להציל את לוט גבריאל להפוך את סדום וזהו שכתוב ויהפך את הערים ולא אמר ויהפכו ומה שאמרו רבותינו ז"ל (ב"ר פ"ג סי' ב) אין מלאך אחד עושה שתי שליחות לא אמרו אלא כשהם זה הפך זה שהרי המלאך הממונה על הרחמים לא יתכן שיעשה דין שהוא הפכו

תרגום: הרי למדנו ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא יכול כמו אותו יום שעמדו ישראל על הר סיני לא כך משום שאותו היום שעמדו ישראל על הר סיני עברה מהם הזוהמא וכל הגופים היו מצוחצחים כצחצוח של מלאכים עליונים כשמתלבשים בלבושים מצוחצחים לעשות את שליחות אדונם.

ובאותו מלבוש מצוחצח נכנסים לאש ולא פוחדים כדוגמת אותו המלאך של מנוח כשנראה לו ונכנס בשלהבת ועלה לשמים שכתוב ויעל מלאך ה' בלהב המזבח וכשעברה מהם אותה זוהמא נשארו ישראל גופים מצוחצחים בלי טנוף כלל והנשמות בפנים כזהר הרקיע לקבל את האור. כך היו ישראל שהיו רואים ומסתכלים לתוך כבוד אדונם מה שלא היה כך על הים שלא עברה מהם הזוהמא באותו זמן וכאן בסיני שפסקה הזוהמא מן הגוף אפילו עוברים במעי אמותיהם היו רואים ומסתכלים בכבוד אדונם וכולם קבלו כל אחד ואחד כראוי לו.

³ עי' זהר (ח"א דף צז ע"ב): וירא אליו אתחזי ואתגלי ליה שכינתא גו אינון דרגין דאתחברו בסטרוי מיכאל לסטר ימינא גבריאל לסטר שמאלא רפאל לקמא אוריאל לאחורא ועל דא אתגליא עליה שכינתא בהני אלוני בוסמין (נ"א צולמין) דעלמא בגין לאחזאה קמייהו ברית (ד"א ל"ג קדמאה רשימו) קדישא דהוה בכל עלמא ברזא דמהימנותא. והוא יושב פתח האהל מאן פתח האהל דא אתר דאקרי ברית רזא דמהימנותא כחום היום דא רזא דאתדבק ביה אברהם תוקפא דסטרא דימינא דרגא דיליה. תרגום: "וירא אליו", נראתה ונתגלתה אליו השכינה תוך אותן דרגות שהתחברו בצדו, מיכאל לצד ימין, גבריאל לצד שמאל, רפאל לפניו, אוריאל לאחור. ועל זה נגלתה עליו השכינה באלונים מבוסמים (צלמים) הללו של העולם, כדי להראות לפניו ברית (רושם ראשון) הקדושה שהיתה בכל העולם בסוד האמונה. "והוא יושב פתח האהל". מה זה "פתח האהל", זה המקום שנקרא ברית, סוד האמונה. "כחום היום", זה הסוד שנדבק בו אברהם, הכח של צד הימין, הדרגה שלו.

⁴ עי' זו"ח (ג ע"ב): וע"כ כדי שלא יטעה אדם, צוה בקרבנות ואמר, אדם כי יקריב מכם קרבן לה'. וכי תזבחו זבח תודה לה'. וכי תזבחו זבח שלמים לה'. ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה'. הכל לה'. ולא נאמר לאלקים. מ"ט. א"ר אבהו, שם זה הוא משותף, שהמלאכים נקראו אלקים, בני אדם נקראו אלקים, הדיינים נקראו אלקים, ואין אנו יודעים למי מהם זובח, לכך צריך להזכיר השם המיוחד לבדו.

⁵ עי' זהר (ח"א קד ע"א): ואברהם הולך עמם לשלחם (בראשית יח טז) למעבד לון לויא אמר רבי ייסא אי תימא דאברהם ידע דמלאכין אינון אמאי אעביד לון לויא אלא אמר רבי אלעזר אף על גב דהוה ידע (רגיל הוה למעבד לכלהו בני נשא דזמינן עמיה למעבד לון לויא) [נ"א מה דהוה רגיל למעבד עם בני נשא עבד בהו ואלוי לון] בגין וחוכך אצטריך ליה לבר נש למעבד לויא לאושפיזין דהא כלא בהאי תליא.

תרגום: "ואברהם הלך עמם לשלחם", לעשות להם לויא. אמר רבי ייסא, אם תאמר שאברהם ידע שהם מלאכים, למה עשה להם לויא. אלא אמר רבי אלעזר, אף על גב שידע, (רגיל היה לעשות לכל בני האדם שמזמנים עמו לעשות להם לויא. נ"א מה שהיה רגיל לעשות עם בני אדם עשה בהם, ולויא אותם). לכן צריך לאדם לעשות לויא לאורחיים, שהרי הכל תלוי בזה.

והמלאך הממונה על הדין לא יבא על הרחמים אבל כשהם שתי שליחות של דין או של רחמים עושה ואפי' כמה שליחות ועל כן תמצא שעשה מיכאל שתי שליחות של חסד בשורת התולדה לשאינה ראויה להוליד והצלת לומ שלא היה ראוי להצלה ואם תאמר שימסר בידו גם השלישית והיא הרפואה כי הכל בכלל חסד הוא הא לאו ידידה הוא והיה מסיג בזה גבולו של רפאל ולכך נמסר לכל אחד ואחד מה שיש בכח פקידותו ומנויו לעשות ושלא להסיג גבול כי כה משפט העליונים ממה שכתוב (איוב כה ב) עושה שלום במרומיו⁶ ועוד תמצא אם תשכיל בפרשה כי נגלית לו כאן השכינה עם מחנותיה שהרי ג' המלאכים האלה מלאכי צבאות הם ומארבע מחנות שכינה הם.

ובבראשית רבה (שמו"ר פ"ב סי' ח) בכל מקום שתמצא מיכאל שם כבוד השכינה ולכך בראותו אותם רץ אחריהם כרץ אחר השכינה.

ומה שנגלו שלשה ולא ארבעתם הכל לפי הצורך מלאך החסד על שתי שליחות שהיו של חסד מלאך הרחמים על הרפואה מלאך הדין על חרבן סדום והרביעי כבר נגלה לו בין הבתרים והבן זה.

(יח ג): ויאמר אֲדֹנָי אִם נָא מְצִאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדֶיךָ:

עי' ר' בחיי: על דרך הפשט קרא את כולם אדונים ואמר לגדול שבהם אם נא מצאתי חן בעיניך וכל הענין וזה הפירוש לדעת האומר כי הוא חול אבל מפני שמצאנוהו קמוץ בכל הספרים יש לנו לומר שהוא קדש וקראם בשם רבים.

ויתכן לומר כי למיכאל לבדו הוא שקרא בשם רבו מפני שהוא מלאך החסד כמדתו לכך התחיל לדבר עמו והזכיר בתחלת דבריו מים ובסוף דבריו המאה וחלב ולא נזכר יין⁷ בסעודה וזה מבואר ומעם היות השם הזה קמוץ כשהוא קדש ידוע הוא.

ולפי הפשט בחכמת הנקודות הקמ"ץ מעלה גדולה וראשון לשבעה תנועות שהם קמ"ץ⁸ פת"ח צר"י סגול"ח חול"ם שור"ק חיר"ק כי מתוך שבעתם תבנה ותכונן התורה והם הנקראים שבע הברות או שבעה קולות שעליהם אמר דוד במזמור של מתן תורה שבעה קולות לפי שכל התורה מיוסדת עליהם וזהו פשט המאמר (שמו"ר פ"ח סי' ד) בשבעה קולות נתנה⁹

⁶ עי' זהר (ח"ג רכה ע"א): איהו רכיב בארבע יסודין דמנהון אתבריאו ארבע חיון טבעיים ואיהו הוא דמקרב מיא באשא ורוחא בעפרא הה"ד (איוב כה ב) עושה שלום במרומיו ואוף הכי הוא מקרב מיכאל דאיהו מים שכליים עם גבריא דהוא אש שכלי ואיהו מקרב אוריא דאיהו אור דהיינו רוח שכלי עם רפאל דאיהו אפר דהיינו עפר שכלית דמיד דאסתלק קב"ה מבינייהו לית בהון חילא. תרגום: הוא רוכב בארבעה יסודות, שמהם נבראו ארבע חיות טבעיות, והוא הוא שמקרב מים לאש, ורוח לעפר, זהו שכתוב "עושה שלום במרומיו" כמו כן כאן הוא מקרב את שהוא מים שכליים עם גבריא דהוא אש שכלי, והוא מקרב את אוריא דהוא אור, שהיינו רוח שכלי, עם רפאל שהוא אפר שהיינו עפר שכלית, שמיד שמסתלק הקדוש ברוך הוא מביניהם אין בהם כח.

⁷ עי' ספר הבהיר אות קלז. מהו יין וחלב, ומה ענין זה אצל זה, אלא מלמד שהיין הוא פחד וחלב הוא חסד.

⁸ עי' תיקו"ז (ט ע"א) החושב הנקודות מחכמה עד מלכות וסדרן קמץ פתח צרי שבא סגול חולם חירק שורק שורק גדול כסדר, ועי' שם קנא ע"א שמתחילים מכתר, וזה כסדר: קמ"ץ פת"ח ציר"י סגול"ל שב"א חל"ם חיר"ק שור"ק מלכות כלילא מכלהו.

⁹ עי' מדרש הנעלם (ג ע"א): תאני ר' שמעון, על שבעה עמודים הארץ עומדת, שנאמר חצבה עמודיה שבעה, והם תלויים על המים, וכנגדם אמר דהמע"ה שבעה קולות, דכתיב קול ה' על המים. ועי' זהר (ח"ב ער ע"ב): וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים. וכי רואים את הקולות אלא וכל העם רואים את הקולות אותן קולות שנאמר קול יי' על המים אל הכבוד הרעים. קול יי' בכת. ואומר בכת ידי עשיתי. ואומר אף ידי יסדה ארץ. קול יי' בהדר. ואומר הוד והדר פעלו וצדקתו וגו'. קול יי' שובר ארזים זה קשת שמשברת עצי ארזים ועצי ברושים. (שם) קול יי' חוצב להבות אש. זה שעושה שלום בין האש ובין המים שחוצב כח האש ומונע אותה מללחוך המים גם מונע מלכבותו (שם) קול יי' יחיל מדבר שנאמר ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם. יתור מן המדבר. קול יי' יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו כלו אומר כבוד. דכתיב השבעתי אתכם בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה. הא למדת שבשבע קולות נתנה התורה ובכלם נגלה עליהם אדון העולם וראום והיינו דכתיב וכל העם רואים את הקולות כתוב אחד אומר ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו.

ועליהם אמר שלמה (משלי ט א) הצבה עמודיה שבעה כי הם העמודים אשר כל הבית נכון עליהם וההפרש שבין קמ"ץ לפת"ח אינו אלא בנקודה¹⁰ כי מעלת הקמ"ץ אינו אלא בצורת הנקודה והנקודה רמז לנקודת המציאות שהוא היכל הקדש מכוון באמצע הנמשל לנקודה¹¹

וכתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי עמכם. הא כיצד אשו הגדולה היתה בארץ שהוא קול אחד ושאר קולות היו בשמים דכתיב מן השמים השמיעך את קולו ליסודך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש.

עי' תיקו"ז (ק"ט ע"ב): ובגין דא יש הבל אשר נעשה על הארץ אמרו ליה חבריא רבי אימא לן שום רמיזא בהאי קרא דלא אתכסיא חכמתא דא מן חבריא אמר לון רבנן בודאי רזא עלאה אית תמן אבל אימא לכו ברמיזא שבע הבלים אינון זכאה מאן דלא נטיל לאגרייהו בהאי עלמא ואינון דכלילן בבת שבע ואינון בהאי קרא הבל [קד ע"א] חד הבלים תרין הא תלת הבלים תלת הרי שית הכל הבל {קכ ע"א} הא שבע ולקבליהו שבע שמהן אבגית"ץ וכו' אלו שבע הבלים אינון כפולים לקבל שבע שרגין דמנרתא כפולים דאתמר בהון שבעה ושבעה מוצקות (זכריה ד ב) (ואינון שבע היות דאתמר בהון באמירה יהי אור (בראשית א ג) והוי מיד ולבושין דאינון שבע היות אינון שבע שמהן אבגית"ץ וחברוי הבל איהו להב הבלים להבים ועלייהו אתמר קול ה' חוצב להבות אש ומאן דידיע באלין הבלים כד אפיק לון מפומי ומלביה ידע לכוונא בשכינתא עלאה דכל הבלים מינה תליין ומתלבשין בשכינתא תתאה דכליל שבע שמהן אבגית"ץ וחברוי דאינון אתוון דבהון אתבריא שמיא וארעא דאלין תליין באמירה ואילין בעשיה ברזא דאומר ועושה מיד ואלין שבע הבלים אינון כפולים לקבל שבע שרגין דמנרתא כפולים דאתמר בהו שבעה ושבעה מוצקות לנרות וגו' אלין באמירה ואלין בעשיה) ואינון י"ה י"ד ה"א ר"ה ו"א ה"א אלין אינון שבעה ושבעה מוצקות.

תרגום: ומשום זה יש הבל אשר נעשה על הארץ אמרו לו החברים רבי אמר לנו שום רמז בפסוק הזה שלא התכסתה החכמה הזו מן החכמים אמר להם חכמים בודאי שסוד עליון יש שם אבל אמר לכם ברמז שבעה הבלים הם ואשרי מי שלא נוטל את שכרם בעולם הזה והם שכלולים בבת שבע והם בפסוק הזה הבל אחד הבלים שנים הבל הבלים שלשה הרי ששה הכל הבל הרי שבעה וכנגדם שבעה שמות אבגית"ץ אלו שבעת ההבלים הם כפולים כנגד שבעת הנרות של המנורה כפולים שנאמר בהם שבעה שבעה מוצקות (והם) שבע הוי"ת שנאמר בהן באמירה יהי אור והיה מיד והלבושים של אותם שבע הוי"ת הם שבעה שמות אבגית"ץ וחברוי הבל הוא להב הבלים להבים ועליהם נאמר קול יהוה חוצב להבות אש ומי שמכיר את ההבלים הללו כשמוציא אותם מפיו ומלבו יודע לכוון בשכינה העליונה שכל ההבלים יוצאים ממנו ומתלבשים בשכינה התחתונה שכוללת שבעה שמות אבגית"ץ וחברוי שהם האותיות שבהן נבראו שמים וארץ שאלו תלויים באמירה ואלו בעשיה בסוד של אומר ועושה מיד ושבעת ההבלים הללו הם כפולים כנגד שבעה נרות המנורה כפולים שנאמר בהם שבעה ושבעה מוצקות לנרות וגו' (אלו באמירה ואלו בעשיה והם י"ה י"ד ה"א עי' לש"ו ביאורים ח"א עב ע"ב).

עי' עבה"ק ח"ד פכ"ח: ואמר עוד ונשמרתם מאד לנפשותיכם וגו' ביום דבר יי' אליכם בחרב מתוך האש וכן בכל מקום שיזכיר דבור השם הגדול אליהם, יבאר מיד שהיה מתוך האש להודיע להם מקום השגתם וכן הודיעו הם עצמם דכתיב ותאמרו הן הראנו יי' אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך האש וכבדו וגדלו שאמרו שהראם הוא האש שנאמר בו ומראה כבוד יי' כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל, ובהשגה זו עמדו על סוד הייחוד כי אל זה התכלית עלו למעלת הנבואה לקבל התורה שהיא ההוראה הנפלאה לזה, וכמו שכתבתי והוא אמרו אתה הראת לדעת כי יי' הוא האלהים אין עוד מלבדו.

¹⁰ עי' תיקו"ז (ח ע"ב): קמ"ץ רקיע וניצוץ, אינון י"ו, איהו קומץ כל נקודין. ועי' שם (ה ע"ב): נקודין אלין סלקין אלה"ם דבהון שבע נקודין תלת לעילא תלת לתתא חל"ם באמצעיתא וחד רקיעא תמינאה לון דאתמר ביה (בראשית א יד) ויתן אותם אלה"ם ברקיע השמים תרגום: נקודות אלה עולים אלה"ם שבהם ז' נקודות שלש למעלה שלש למטה חולם באמצע וא' רקיע שמינית לו, שנאמר בו ויתן אותם אלקים ברקיע השמים.

ועיי"ש בגר"א ד"ה דאתמר בי' ויתן כו' - שכללן בנקודה א' שהוא הניצוץ של הקמץ: וקבען ברקיע - שהוא הפתח של הקמץ.

¹¹ עי' ס"י (פ"ד מ"ד): שבע כפולות בג"ד כפר"ת מעלה ומטה מזרח ומערב צפון ודרום והיכל הקודש מכוון באמצע והוא נושא את כולם.

עי' ספר הפליאה (עמוד רלו): והיכל הקודש מכוון באמצע ר"ל כל גוף וכל נמצא לא ימלט מו' קצוות אלו הם חסד פחד ת"ת נצח והוד ומעור, והאמת הוא מרכז הוא היכל הקודש ר"ל מרכז נקודה שהכל באים אליו הוא היכל העטרה הקודש הוא הת"ת שהעטרה נקראת היכל הת"ת שהיכל הקודש מכוון ומסודר כנגד מה שבשמים והכל צריכים היכל להכנס.

עי' זהר (ח"ב רכב ע"א): פתח ואמר (תהלים מח ג) יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב תא חזי כד ברא קודשא בריך הוא עלמא אשדי חד אבנא יקירא מתחות כרסי יקריה ושקע עד תהומא ורישא חדא דההוא אבנא ניעץ גו תהומי ורישא אחרא לעילא וההוא רישא אחרא

ועל כן הנקודה משמשת לשבעה פנים כשתשימנה על האות מלמעלה יהיה חול"ם באמצע האות יהיה שור"ק ואם בפת"ח ישוב קמ"ץ ואם בחיר"ק ישוב ציר"י ואם בציר"י סגול"ל ואם בשב"א ישוב קבוץ שפתים הרי ז'.

ועוד באותיות עצמן אם תתן הנקודה באות ה"א ישוב חי"ת ואם בוי"ו ישוב זי"ן בכ"ף ישוב בי"ת ואם בנו"ן ישוב גימ"ל ואם ברי"ש ישוב דל"ת ולכך המוסף נקודה או גורעה מחריב את העולם¹² ומקצין נטיעות¹³ התורה ושרשיה.

עלאה איהו חד נקודה (עלאה) דקיימא באמצעייתא דעלמא ומתמן אתפשט עלמא לימינא ושמאלא ולכל סטרין ואתקיים בההיא נקודה אמצעייתא וההיא אבנא אתקרי שתיה דמנה אשתיל עלמא לכל סטרין תו שת"ה ש"ת י"ה קודשא בריך הוא שוי לה למהוי יסודא דעלמא ושתילו דכלא תרגום: פתח ואמר יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירתי צפון קרית מלך רב בא וראה כשברא הקדוש ברוך הוא את העולם זרק אבן אחת נכבדה מתחת כסא כבודו ושקע אותה עד התהום וראש אחד של אותה אבן נעוץ בתוך התהומות וראש אחר למעלה ואותו הראש האחר העליון הוא נקודה אחת (עליונה) שעומדת במרכז העולם ומשם התפשט העולם לימין ולשמאל ולכל הצדדים והתקים באותה נקדת המרכז ואותה אבן נקראת אבן השתיה שממנה נשתל העולם לכל הצדדים עוד שת"ה ש"ת י"ה הקדוש ברוך הוא שם אותה להיות יסוד העולם והשתלת הכל.

¹² עי' (עירובין יג ע"א): וכשבאתי אצל רבי ישמעאל אמר לי בני מה מלאכתך אמרתי לו לבלר אני אמר לי בני הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא שמא אתה מחסר אות אחת או מיתר אות אחת נמצאת מחריב את כל העולם כולו.

¹³ עי' תיקר"ז קלה ע"ב ז"ל: כל מאן דנטיל מלכות בלא ט' ספירן איהו מקצץ בנטיעון, וכל מאן דנטיל ט' ספירן בלא מלכות איהו כופר בעיקר.

ועי' זהר (ח"א רסב ע"א): ות"ח ישראל כד עבדו עגלא ואפרישו ברכאן מהאי הר חרב דאפרישו מניה וא"ו וקציצו בנטיעות באינן נטיעון מה כתיב ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב. ההוא עדי עלאה תפלין דרישא ודרעי דשוויין ביד כהה אעדיאו מנהון. עי' אריכות בלש"ו הקדו"ש שער ז' פרק ו' אות ד' וה'.

ובתמצית להבין ההבדל בין כופר בעיקר למקצץ בנטיעות היא כך וזה תמצית דברי הלש"ו אות ד': מידת המלכות היא גילוי ית' בכל המציאות והנהגת עולמות ב"ע. דהיינו על ידי יחוד המאציל א"ס (עי' ט' ספירות דאצילות) במלכות. וזוהי מהותו הפנימית של האמונה, ההשכלה שהנהגה העליונה יש לה שייכות וייחוד עם התחתונים, וכלול בזה גם החיוב המעשי של האדם בכל התורה כולה. אמנם זה גופא אינו תכלית הבריאה, התכלית האמיתית היא שלבסוף הכל יהיה כלול בא"ס (כלומר שאין התכלית שנחיה חיים ארציים לאור האמונה אלא שנחיה את הידוע ע"פ אמונה עצמה וכפי שיהיה לע"ל). לכן מי שמשתמש במלכות לצורכו, דהיינו שעושה פעולה לשם המלכות בלבד לקשרה למטה ללא כוונת יחוד למעלה (כ"ש כאשר כוונתו ח"ו להפרידה בזדון לבו מהספירות העליונות) כמו שהיה בדור הפלגה וכעין זה הוא בקבלה מעשית (כלומר לשנות את הבריאה התחתונה על ידי הניצול של כללי ההנהגה הקיימים וכאילו מודיע בזה שאין השי"ת מתייחד עם עולמו ורק הניח הנהגות אלו הפקר לכל דורש), שהוא מקצץ בנטיעות (שכן מראה שאין שורש הא"ס מיוחד במלכותו ויש כאן נטיעה המנותקת משרשה).

ואם אינו מאמין שהוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, על אף שמאמין שהוא המציא הכל יש מאין, רק חושב שסילק השגחתו מהתחתונים, והכל נעשה כיום בטבע ובמקרה או מכח זולתו ח"ו, הוא קרוי כופר בעיקר (שכן לשיטתו אין מלכות ה' בארץ ח"ו וכאילו אומר שיש ט' דאצילות ואין להם מלכות להתייחד עמה). ונקרא כך, מכיוון שרק דרך המלכות יש לנו חיבור לא"ס.

וזה תמצית אות ה': והנה דור הפלגה הפליגו בעוון זה, שכן המה עשו בכוונה ובמרד בכדי שיתקיים הפגם לדורות עולם. ומהות חטאם, שהם רצו בקיומו התמידי של הסט"א, וידעו שהסט"א אינו יכול להיות קיים אלא מכח הארת מלכות דאצילות, לכן רצו לבנות מגדל עם כוונות מיוחדות לעניין זה, להמשיך באופן תמידי את עיקר השפע מהמלכות דאצילות ובכך חשבו להשליט את הז' דסט"א על כל העולם. ועל אף שמצד א' כוונתם היתה טובה יותר מכוונת עובדי ע"ז, שכן הם כוונו להמשיך את עיקר השפע מהמלכות דאצילות והבינו שאין לסט"א מעצמו מאומה, אבל זה גופא חסרונם, שכל עי"ז מרחיקים את עצמם מהיכל ה', וכל מחשבתם בסט"א, ואילו אנשי דור הפלגה באו ליכנס בהיכל המלך על מנת לכבשו. דבר זה לא נתפרש בתורה מכיוון ש"כבוד אלקים הסתר דבר", כי מה שהם כוונו לבטל הוא עיקר הכוונה בקריאת שמע דהיינו ליחד את המלכות דאצילות (שם אדנ"י והשם אלקים המתפשט בב"ע) בז"א דאצילות. והוא עניין הכתוב בהם שאמרו "ונעשה לנו שם", שהם רצו להפריד את השם, הרי הוא המלכות, ממקורו - הרי הוא ז"א ולהפכו להיות "לנו", ובכך לקצץ בנטיעות.

אמנם מש"כ שרצו לקחת את השם אלקים דקדושה לעצמם, וליטול את המלכות דאצילות להשתמש בכחותיה כחפצם, זה היה על ידי השפעת שמות ושימוש בשמות הקדושים, והיה על ידי קבלה מעשית. וכל זה טמון בכח במלכות דאצילות ובשמות אלקים ואדנ"י אשר בה, היוצאים

ואף על פי שנראה שהקמ"ץ והפת"ח הכל דבר אחד ותנועה אחת אין הדבר כן אלא שיש הפרש ביניהן במבטא שהרי תנועת הקמ"ץ גבוהה ועליונה ותנועת הפת"ח למטה ממנה¹⁴ כי הקמ"ץ בתיבה יורה על מעלה גדולה ועל דבר שהוא עומד בפני עצמו אינו נסמך לאחר כענין ארון שהוא קמו"ץ ומצינו ארון הברית שהוא בפת"ח וכן (שמות כג כ) הנה אנכי שולח מלאך (במדבר כ טז) וישלח מלאך שהוא בקמ"ץ ומלאך הברית הוא בפת"ח כי הפת"ח נסמך לעולם למה שאחריו ולא כן הקמ"ץ כי הוא עומד בפני עצמו.

ומטעם זה כל אתנחתא וסוף פסוק הוא בקמ"ץ כי שם עומד לא יסמך ומטעם זה בנקוד זה השם לא תמצא פת"ח אלא קמ"ץ כי המעלה העליונה הגדולה המורה עליונות ושהוא בלתי נסמך לאחר כדבר הנברא ומפני זה נכתב באל"ף דל"ת כשהוא קדש בקמ"ץ וכשהוא חול בפת"ח ומה שכתוב בלוט (בראשית יט יח) אל נא אדני בקמ"ץ והוא חול לפי שהוא סוף פסוק.

וזהו ההפרש הגדול שיש בתורתנו בין קמ"ץ לפת"ח כהפרש שיש בין אור לחשך ובין קדש לחול וכן מצינו שהמחליף פת"ח בקמ"ץ לא ימלט מאחת משתיים או יהרום הכונה או יבא לידי כפירה כי אות ה"א של (בראשית יח כג) האף תספה אילו קמצתו היית מהפך כוונתו של אברהם והורס מחשבתו ואות ה"א של (איוב ח ג) האל יעות משפט אילו קמצתו יהיה כפירה.

מלבד שאמרו עוד חכמי הדקדוק כי הקמ"ץ הוא נאמר על ענין אמתי ולא כן הפת"ח ומזה אמר הכתוב (שמואל ב' א י) ואעמד עליו ואמתתהו וי"ו של ואעמד תמצאנה בקמ"ץ אבל וי"ו של ואמתתהו בפת"ח כי מה שאמר ואעמד עליו אמת היה ולא כן ואמתתהו כי שאל הרג את עצמו והנה כל זה מחכמת תורתנו האלהית ולשונו הקדושה ומטעם זה נמשלו האותיות לגוף והנקודה לנשמה¹⁵ כי הנקודות מניעות האותיות כמו שהנשמה מניעה את הגוף כמו שדרשו רבותינו ז"ל בספר הבהיר¹⁶ דמיין נקודתא באתוותא דאורייתא דמשה כנשמתא דחיי כגופא דאינש וכן אמרו במסכת מגלה (ג ע"א) ושום שכל זה הנקוד. וע"ד הקבלה טעם קמצתו מפני שהשם עצמו נקמץ, מחובר משני השמות הקדושים, כל אחד בן ארבעה אותיות, האחד מורה קדמות ויחוד¹⁷, והאחד מורה על האצילות¹⁸. וע"כ האל"ף בראש והיו"ד בסוף ומדת הדין באמצע.

ודע כי יש שמות ד' כל אחד בן ד' והשלשה נזכרים בתורה המקור העליון¹⁹ והקו האמצעי והכנוי²⁰ ושלושתם רמוזים בפסוק (שמות לה יז) את קלעי החצר את עמודיו ואת אדניה בסדר

ומסתעפים משם הו"ה. (וגם היום המשתמש בשמות לצורכו הוא מעין חטא דור הפלגה).
¹⁴ ע"י תז"ח (דף יז ע"ג): והמשכילים עשר נקודין דקיימין לאכנעא חמש מימינא וחמש משמאלא אורחא דאלין לקבל אלין חמש אינון רברבין בהאי גוונא זעירין, אָ אָ אָ או אָ ימינא, אָ אָ אָ אָ אָ. תרגום: "והמשכילים" עשר נקודות שעומדים להיכנע, ה' מימין וה' משמאל, הדרך שאלה כנגד אלה ה' המה, גדולים בזה הצבע קטנים.

¹⁵ ע"י תיקו"ז (ט ע"א): מלאכין אית דמשמשין לאלין נקודין ואינון אתוון דאינון כסוסוון לנקודי. תרגום: מלאכים יש שמשמשים לנקודות הללו, והם האותיות שהם כמו סוסים לנקודות.
¹⁶ אות קטו: ומאי ניהו עיגולא, הדין נקודה דאורייתא דמשה דאינהו כולהו עיגולא ודמיין באתוותא כנשמתא דחיי בגופיה דאינש דלית אפשר ליה למיתי כל היכא דלית קיימא בגויה, ולא למנקט מימרא זוטרא ורבתא בלא נשמתא כוותיה דהדין נקודה דלית אפשר למלתא זוטרא או רבתא לאתאמרה בלא נקודה.

¹⁷ ע"י זהר (פנחס רנז ע"ב): כל הויין דיליה סהדין על מארי עלמא דאיהו הוה קדם כל הויין, ואיהו בתוך כל הויה, ואיהו לאחר כל הויה, ודא רזא דסהדין הויין עליה היה הוה ויהיה.
 תרגום: כל ההויות שלו מעידים על אדון העולם, שהוא היה קודם כל ההויות, והוא בתוך כל הויה, והוא לאחר כל הויה, וזה סוד שמעידות ההויות עליו, היה הוה ויהיה.
¹⁸ היינו מילת פועל שהוא גילוי ואצלה.

ע"י זהר שם דאיהו אדון כל עלמין אסהיד עליה אדני.
¹⁹ אה"ה, ע"י תיקו"ז (קמב ע"ב): אשכחנא תקונא כוונא דא, אה"ה כתר עלאה, יהו"ה עמודא דאמצעיתא, אדני"י שכינתא תתאה.

²⁰ ע"י תיקו"ז (ה ע"א): בחמשה לחדש (יחזקאל א א) דא את ה' דאיהי אלה"ם כנוי לשם יהו"ה

ויקהל וכן בפסוק (איוב לח ו) על מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פנתה כי המשכן דוגמא לבריאת עולם והרביעי בענין רבקה נרמז²¹ והבן זה.

(יח ח) וַיִּקַּח הַמָּאָה וְחָלַב וּבֶן הַבְּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לְפָנֵיהֶם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאבְלוּ:

עי' ר' בחיי: ודע כי כלל הפרשה הזאת יש שסוברים אותה במראה הנבואה וחושבים להכריח הענין בטענה שאין אדם משיג לראות המלאכים בעין הבשר כי אם במראה ולפי השגתם המשיג הסברא הזאת לא לשה שרה ענות גם אברהם לא עשה בן הבקר אבל היה במראה הנבואה גם נצטרך לומר בלוט שעלה במדרגת מעלת הנבואה גם אנשי סדום שהכתוב מעיד שהיו רעים וחמאים ואיך יתכן שיעלה לוט למעלת הנבואה והקב"ה מנע הדבור מאברהם כל זמן שהיה לוט עמו כענין שכתוב (בראשית יג יד) וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו אבל עקר הפרשה הזאת בכללה היא כפשוטן של כתובים וענין שרה ואברהם ולוט ואנשי סדום הכל כפשוטו ממש לא מראה נבואה ואם לבך חוכך איך יושגו המלאכים לעיני הבשר כי אם במראה זה אמת ויציב כי ההרגשים א"א שיישגו המושכלים בחושיהם והפרשה הזאת א"א ללמדה לשום משכיל אם לא ע"ד הקבלה והוא שהמלאכים האלה נקראים בשם אנשים הכוונה בהם על כבוד נברא במלאכים²² ומשכילי האמת יקראוהו מלבוש כי הוא מלבוש לג' מעלות עליונות הנקראות אדם²³ שהן מתלבשות במדה זו הנקראת מלבוש ומשחרב בית המקדש נפלה מדה זו שהיא המלבוש²⁴.

וכבר ידעת כי הנפש היא נקראה אדם לא הגוף כי הגוף אינו אלא מלבוש הנפש וכן הכתוב מעיד (איוב יא) עור ובשר תלבישני באר כי הגוף הוא המלבוש והנפש שהיא האדם מלבושת בו²⁵ ומה שנקראו אנשים בפרשה הזאת והוא הדין בשאר המקומות שבכל

ואיהי כורסיא דהכי סליק הכס"א כחושבן אלה"ם.
תרגום: "בחמשה לחודש" זו האות ה', שהיא אלה"ם, כנוי לשם יהוה, והיא הכסא, שכך עולה הכס"א בגימ' אלה"ם.

²¹ עי לקמן פרק כד פסוק יט, וצ"ע.

²² עי' לעיל הערה 1.

²³ עי' ז"ח (לג ע"ב): ולא עוד אלא תלת אדם אינון אדם דבריא אדם דיצירה אדם דעשיה מסטרא דדכיו ואית אחרא מסטרא דמסאבו דאיהו אדם בליעל איש און יצר הרע אדם טוב יצר הטוב דהכי אוקמוה קדמאין גם את זה לעומת זה עשה האלקים.

תרגום: ולא עוד, אלא יש שלשה [בחינות] אדם, והם אדם דבריא, אדם דיצירה, אדם דעשיה, מצד הטהור, ויש אחר מצד הטומאה, שהוא אדם בליעל, איש און, יצר הרע אדם טוב, יצר הטוב כי כך פירשו הראשונים גם את זה לעומת זה עשה האלה"ם.

²⁴ עי' לעיל הערה 1.

²⁵ עי' זהר (ח"א כ ע"א): מלכותא דדוד אתתקן ביומא דא רגלא וסמכא רביעאה דכורסייא אתתקנו אתוון ואתיישרו על דוכתייהו ועם כל דא עד יום שתיטאה דאתתקן דיוקנא דאדם תקונא כדקא יאות [לא אתיישב] [לאתיישב] בדוכתיה וכדין אתתקן כורסיא עלאה וכורסיא תתאה ועלמין כלהו אתיישבו בדוכתייהו ואתוון כלהו [אתתקנו] [אתתקן] על גלגלוי בפשיטו דטופסירא דקוטרא [ויומא] [וביומא] רביעאה איהו יומא מאיס מבונים כמה דאת אמר (תהלים קיח כב) אבן מאסו הבונים הה"ד (שיר א ו) בני אמי נחרו בי דהא נהורא דא אזעירת גרמא ונהירו [דילה] [דיליה] וקליפין אתקנו על דוכתייהו כל אינון נהורין דנהרן כלהו תליין בהאי רקיע השמים לאתקנא בהו כורסייא דדוד אלין נהורין מצירין ציורא דלתתא לאתקנא ציורא דכלהו דאינון בכללא דאדם ציורא פנימאה דכל ציורא פנימאה אקרי הכי.

ומהכא כל ציורא דאתכליל באתפשטו דא אקרי אדם והה"ד (יחזקאל לד לא) אדם אתם אתם קרויין אדם ולא שאר עמין עעכו"ם וכל רוחא אקרי אדם רוחא דסטור קדישא גופא דיליה לבושא איהו ועל דא כתיב (איוב יא) עור ובשר תלבישני וגו' בשרא דאדם ולבושא איהו (לבושייהו) ובכל אתר כתיב (שמות ל לב) בשר אדם אדם לגו בשר לבושא דאדם גופא דיליה טסירין דלתתא דאתתקן בהתוכא דרוחא דא אצטיירו מניה ציורין דאתלבשן בלושא אחרא כגון ציורא דבעירי דכין (דברים יד ד) שור שה כשבים ושה עזים איל וצבי ויחמור וגו' אינון דבעיין לאתכללא בלושא דאדם ההוא רוחא פנימאה דאינון סטורין [ס"א ציורין] סליק בההוא שמא דאתקרי בה גופא דיליה לבושא דההוא שמא [בשר שור] שור איהו פנימאה דההוא גופא בשר דיליה לבושא וכן כלהו.

הכתובים שהמלאכים נקראים בשם אנשים הכוונה בהם במלבוש הזה ומה שהכתובים יכנום בשם אנשים מפני שהוא מושג לעיני הגוף לאותם שהם זכי הנפשות וזהו ענין הפרשה שיקראם פעם אנשים ופעם מלאכים מלאכים לפי שהיו מלאכים ממש אנשים לפי שהם המלאכים הנקראים מלבוש עשה אונך כאפרכסת והתעורר להבין הענין הזה.

ועוד דע כי יש סוד בענין הפרשה דרך אחרת והוא שהיו אנשים ממש ומלאכים ממש והתבונן היטב כי קרא הכתוב המלאכים בשם אנשים בענין אברהם ובענין לוט קראם מלאכים ודרשו רז"ל (ב"ר פ"ג סי' ג) הכא אתמר אנשים והכא אתמר מלאכים הכא אתמר אנשים כשהיתה שכינה על גביהן ולהלן אתמר מלאכים כשנסתלקה שכינה לבשו מלאכות הוא שכתוב להלן וילך ה' וכתוב ויבאו שני המלאכים סדומה.

ויש לך להתבונן כי אילו קראם בענין לוט מלאכים בלבד היה טעם המדרש הזה מספיק אבל תמצא שקראם הכתוב בענין לוט פעם מלאכים ופעם אנשים הוא שכתוב ויבאו שני המלאכים סדומה וכתוב וישלחו האנשים את ידם ויבאו את לוט וגו' וכתוב ויאיצו המלאכים ואחריו מיד ויחזיקו האנשים מכל זה יש לך להתבונן כי זה מופת חזק שהיו אנשים ממש ומלאכים ממש ועשו כל מה שעשו מדעת המלאכים ומעתה יבאו הכתובים אמתיים כפשוטן בשם אנשים ובשם מלאכים והגלוי והסתום בהם אמת וזהו ענין הדבור בנחש²⁶

תרגום: מלכות דוד נתקנה ביום זה כרגל ואדן רביעית של הכסא, נתקנו האותיות והתיישרו על מקומן, ועם כל זה, עד היום הששי שנתקנה דמות האדם תיקון כראוי, לא התיישב במקומו, ואז נתקן כסא עליון וכסא תחתון, והעולמות כולם התיישבו במקומם, וכל האותיות נתקנו על גלגליהם בהתפשטות של תפיסת הקשר. ויום רביעי הוא יום מאוס לְבוֹנִים, כמו שנאמר "אבן מאסו הבונים". זהו שכתוב "בְּיָמֵי נַחֲשׁוּר בִּי", שהרי אורה זו הקטינה עצמה והאור שלה, והקליפות נתקנו על מקומם. כל אותם המאורות שמאירים, כולם תלויים ברקיע השמים הזה לתקן בהם את כסא דוד. המאורות הללו מציינים ציור שלמטה לתקן ציור של כולם, שהם בכלל של אדם, ציור פנימי, שכל ציור פנימי נקרא כך.

ומכאן שכל ציור שנכלל בהתפשטות זו נקרא אדם. זהו שכתוב "אדם אתם", אתם קרויים אדם ולא שאר עמים עכו"ם. וכל רוח נקראת אדם, רוח של צד קדושה גופו הוא לבושו, ועל זה כתוב "עור ובשר תלבישני וגו'", בשר של אדם הוא לבוש. ובכל מקום כתוב בשר אדם, אדם לבפנים, בשר לבוש האדם גופו. רוחות שלמטה שנחתכים בסיגים של רוח זו הצטיירו ממנו ציורים שהתלבשו בלבוש אחר, כמו ציור של בהמות טהורות, "שור שה כבשים ושה עזים איל וצבי ויחמור וגו'", אותם שצריכים להיכלל בלבוש של אדם, אותו רוח פנימי של אותם צדדים (ציורים), עולה באותו שם שנקרא בו גופו לבוש של אותו שם, בשר שור, שור הוא פנימי של אותו גוף, הבשר שלו לבושו, וכן כולם.

²⁶ עי' זהר (ח"א לה ע"ב): והנחש רבי יצחק אמר דא יצר הרע רבי יהודה אמר נחש ממש אתו לקמיה דרבי שמעון אמר לון ודאי כלא חד וסמא"ל הוה ואתחזי על נחש וצולמיה דנחש דא איהו שטן וכלא חד תנינא בהיא שעתא נחת סמא"ל מן שמיא רכיב על נחש דא וצולמיה הוה חמאן כל בריין וערקן מניה ומטו לגבי אתתא במלין וגרימו מותא לעלמא ודאי בחכמה אייתי סמאל לוויטין על עלמא וחבל אילנא קדמאה דברא קב"ה בעלמא ומלה דא הוה תלי על סמאל עד דאתא אילנא אחרא קדישא דאיהו יעקב ונטל מניה ברכאן דלא יתברך סמא"ל לעילא ועשו לתתא דהא יעקב דוגמא דאדם הראשון הוה (ושופריה) דיעקב שופריה דאדם הראשון הוה ועל דא כמה דמנע סמאל ברכאן מאילנא קדמאה הכי נמי מנע יעקב דאיהו אילנא דוגמא דאדם מסמאל ברכאן מלעילא ומתתא ויעקב דידיה נטיל בכלא ועל דא (בראשית לב כד) ויאבק איש עמו כתיב (שם ג א) והנחש היה ערום דא יצר הרע דא מלאך המות ובגין דנחש איהו מלאך המות גרם מותא לכל עלמא ודא הוא רזא דכתיב (שם ו יג) קץ כל בשר בא לפני דא הוא קצא דכל בשרא דנטיל נשמתא לכל בשרא ואקרי הכי.

תרגום: "והנחש", רבי יצחק אמר, זה יצר הרע, רבי יהודה אמר, נחש ממש. באו לפני רבי שמעון, אמר להם, ודאי הכל אחד, וסמא"ל היה, ונראה על נחש, וצלמו של הנחש הזה הוא שטן, והכל אחד. שנינו, באותה שעה ירד סמא"ל מהשמים רכוב על נחש זה, וכל הבריות היו רואים צלמו ובורחים ממנו, והגיעו לאשה בדברים וגרמו מות לעולם. ודאי בחכמה הביא סמא"ל קללות על העולם וחיבל את האילן הקדמון שברא הקדוש ברוך הוא בעולם, ודבר זה היה תלוי על סמא"ל, עד שבא אילן אחר קדוש שהוא יעקב, ונטל ממנו ברכות שלא יתברך סמא"ל למעלה ועשו למטה. שהרי יעקב דוגמת אדם הראשון היה (ויפיו), שיעקב יפיו של אדם הראשון היה. ועל כן, כמו שמנע סמא"ל ברכות מהאילן הראשון, כך גם מנע יעקב שהוא אילן, דוגמת אדם מסמא"ל, ברכות מלמעלה ומלמטה. ויעקב לקח את שלו בכל, ועל זה "ויאבק איש עמו". כתוב "והנחש היה ערום" זה יצר הרע, זה מלאך המות. ומשום שהנחש הוא מלאך המות, גרם מות לכל העולם, וזהו סוד שכתוב "קץ כל

ובאתון²⁷ והמשכיל יבין והכונה בזה מה שדרו"ל בבבא מציעא פ' השוכר את הפועלים (בבא מציעא פה ע"ב) אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה יומא ולא אתא אמר ליה מ"ש נגה ליה למר אמר ליה אדמוקמינא לאברהם ומשינא ידיה וצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב ולוקמינהו בהדי הדדי סבר תקפנהו ברחמי ומייתו ליה למשיחא בלא זמניה אמר ליה ויש דוגמתן בעה"ז אמר ליה איכא רבי חייא ובניו גזר רבי תעניתא אחתינהו לר' חייא ובניו אמר משיב הרוח אתא זיקא אמר מוריד הגשם אתא מטרא כי מטא למימר מחיה המתים רגש עלמא אמרי ברקיע מאן גלי רזיא בעלמא אליהו אתיוה לאליהו ומחיהו שתין פולסי דנורא אזל אדמי כדובא דנורא עאל בינייהו וטרדינהו ולא אמרי מחיה מתים והבן זה.

יח ט): ויאמרו אליו איך שָׁרָה אֶשְׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה כְּאַהֲלֵ:

עי' ר' בחיי: דרו"ל (ב"מ פז ע"א) נקוד על אי"ו ללמדך שאף לשרה שאלו על אברהם או והיה ראוי לינקד הלמ"ד ולדרוש הכתב שהוא העקר אלא שיש זקף קטן באות הלמ"ד והיה מתערב עם הנקודה ולכך נקוד אי"ו ולא אות הלמ"ד. ונראה לי עוד בזה כי מלבד שנתנה מלה זו להדרש עוד יש בה פנימי צריך ומוכרח כי המלאכים האלה רמזו לאברהם ענין השפעה המשתלשל מלמעלה אל המדות²⁸ ומן המדות

בשר בא לפני", זהו קץ של כל בשר שנוטל הנשמה לכל בשר, ונקרא כך. ²⁷ עי' זהר (ח"ג רא ע"ב): אתון דבלעם כד מלילת מלאכא עלאה הוה עלה מלעילא וכו' ורזא הכא דאתמסר לחכימי דלא משגחן לטפשו דליבא פי האתון דרגא דאתני ההוא עלאה דסטר נוקבי ההוא הוה דשריא על ההוא אתון ומליל עלה וכד ברא קב"ה להאי דרגא דאקרי פי האתון סתם ליה בגו (האתון) נוקבא דתהומא רבא ואסתים עליה עד ההוא זמנא.

תרגום: אתון בלעם כשדברה מלאך עליון היה עליה מלמעלה. וכו' וסוד כאן שנמסר לחכמים שלא משגיחים על טפשות הלב, פי האתון דרגת האתונות, אותו עליון של צד נקבות, אותו שהיה שרוי על אותה אתון, ומדבר עליה, וכשברא הקדוש ברוך הוא לדרגה זו, שנקראת פי האתון, סתם אותה בתוך (האתון) נקב תהום רבה, וסתם עליה עד אותו זמן. כשהגיע אותו זמן, פתח אותו נקב ויצא ושרה עליה ודברה.

²⁸ עי' זהר (ח"א רנז ע"ב): ות"ח עד לא אשתלימו אינון שבע דרגין יומין עלאין לא אשתלים אדם לעילא כיון דאשתלים לעילא אדם עלאה אשתלים לתתא אדם תתאה וכלהו עלמין בשלימו בג"כ שלטיה לאדם תתאה על כל דאתברי בעלמא בגין דאדם עלאה שליט על כלא ובג"כ רמז בהאי קרא שבע דרגין דאית ביה שבע דרגין עלאין דאקרי בהו אדם דלעילא ואשתלים בהו בג"כ (בראשית א כו) נעשה אדם בצלמנו למיחב ליה שפע מההוא אתרא דאקרי חסד ת"ח מאן דהאי צולמא עליה חסד אל לא אעדי מניה ויתבא על רישיה ואתחברת ביה שכינתא בסיפא דיומוי בגין דהאי חס"ד יום ראשון ואיהו רישא דכל יומין דלעילא והאי צולמא דאתיא ליה מניה לא אסתלק עד דאשתלימו יומוי בההוא דרגא דאקרי אחרית הימים והוא דרגא דצד"ק ואיהי שביעאה שנה השמיטה בההוא דרגא אשתלמו יומוי דבר נש כד אשתלימו שבעין שנין לקבל שבע דרגין עשרה לכל דרגא הה"ד (תהלים צ י) ימי שנותינו בהם שבעים שנה מאן בהם באינון יומין ושנין דלעילא ואם בגבורות שמנים.

תרגום: ובא וראה, טרם שהשתלמו אותן שבע דרגות של ימים עליונים, לא נשלם אדם למעלה. כיון שנשלם למעלה אדם העליון, נשלם למטה אדם התחתון, וכל העולמות בשלמות. לכן השליט את האדם התחתון על כל מה שנברא בעולם, בגלל שאדם העליון שולט על הכל. ולכן רמז בפסוק זה שבע דרגות, שיש בו שבע דרגות עליונות שנקרא בהם אדם שלמעלה, ונשלם בהם. בגלל זה, נעשה אדם בצלמנו, לתת לו שפע מאותו מקום שנקרא חסד. בא וראה, מי שצלם זה עליו, חסד אל לא זז ממנו ויושב על ראשו, ומתחברת בו שכינה בסוף ימיו, בגלל שחסד זה הוא יום ראשון, והוא ראש של כל הימים שלמעלה. וצלם זה שבא לו ממנו לא מסתלק, עד שנשלמים ימיו באותה הדרגה שנקראת אחרית הימים. והיא הדרגה של צד"ק, והיא שביעית, שנת השמיטה. ובאותה דרגה נשלמים ימי האדם, כשנשלמו שבעים שנה כנגד שבע דרגות, עשר לכל דרגה. זהו שכתוב "ימי שנותינו בהם שבעים שנה". מה זה "בהם", באותם ימים ושנים שלמעלה, "ואם בגבורת שמונים".

ועי' זהר (ח"א מז ע"א): נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (בראשית א כו) דאתכליל בשית סטרין כליל מכלא כגוונא דלעילא בשייפי מתקנן ברזא דחכמתא כדקא יאות כלא תקונא עלאה נעשה אדם רזא דכר ונוקבא כלא בחכמתא קדישא עלאה בצלמנו כדמותנו לאשתכללא דא בדא למהוי (ד"א ל"ג חד) הוא יחידאי בעלמא שליט על כלא.

תרגום: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", שנכלל בששה צדדים כלול מהכל כדוגמא שלמעלה,

אל השכלים הנפרדים²⁹ ומן השכלים הנפרדים אל העולם השפל כי אחר שנתקדש אברהם ונחתם באות ברית קדש רצו המלאכים להגיד לו תעלומות חכמה בענין השפע כי הם גם שאר הנפרדים כולם מושכים כח מן העשירית והעשירית דרך הקו והקו מן האל"ף ולכך נקוד על אי"ו לרמוז כי מסרו לו ידיעה בענין השפע איך הוא משתלשל מן האל"ף ליו"ד דרך הקו ומן היו"ד לשכלים³⁰ ומהשכלים לנביא להודיע העתיד מה פעל אל בעולם השפל ועל כן מודיעים הדבר ומבשרים אותו עליו.

(יח יג): ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי: עי' ר' בחיי: השליח נקרא בשם השולח³¹ ועל כן קרא הכתוב את המלאך בשם המיוחד³² והוא שאמר היפלא מה' והיה לו לומר ממני אלא שהוא דבר המלאך וזהו שאמר למועד אשוב כי התופש את שרה למה זה צחקה הוא עצמו אמר למועד אשוב אליך.

(יח יד): היפלא מה' דבר למועד אשוב אליך כעת תיה ולישרה בן: עי' רמב"ן: אם דבר נפלא ורחוק הוא שיהיה מאת ה' ככה כלשון כי ממך הכל ומידך נתנו לך (דברי הימים א' כט יד) ודומה לזה מאשר שמנה לחמו (להלן מט כ) מאת אשר תבא לחם שמנה ואונקלוס תרגם היתכסי עשאו כלשון כי יפלא ממך דבר למשפט (דברים יז ח) ואם כן יש בו סוד נעלם ולשון רש"י היפלא היתכסי וכי שום דבר מופלא ומכוסה ממני מלעשות כרצוני הרכיב בו שני ענינים. עי' ר' בחיי: יאמר המלאך מיכאל היתכסה ויפסק אצילות³³ הה"א בשמך המתקבלת מאת ה' שלא יתן לך ההולדה³⁴ והלא בשם שאתה כנגד מדת החסד כן יתן לך בן כנגד מדת

באיברים מתוקנים בסוד החכמה כראוי, הכל תיקון עליון. "נעשה אדם", סוד של זכר ונקבה, הכל בחכמה קדושה עליונה. "בצלמנו כדמותנו" להתתקן זה בזה להיות (אחד) הוא יחידי בעולם השולט על הכל.

²⁹ עי' זהר (בראשית כב ע"א): פתח ואמר למלכא דהוה ליה כמה בניינין למבני ליה אומנא והווא אומנא לא הוה עבד מדעם אלא מרשו דמלכא כמה דאת אמר (משלי ח ל) ואהיה אצלו אמון מלכא ודאי איהו חכמה עלאה [לעילא] ועמודא דאמצעייתא מלכא לתתא אלה"ם אומנא לעילא ודא אימא עלאה אלה"ם אומנא לתתא ודא שכינתא דלתתא ואתתא לית לה רשו למעבד מדעם בלא רשו בעלה וכל בניינין דהוה בארץ אצילותא הוה אמר אבא באמירה לגבי אימא יהא כדין וכדין ומיד הוה כמה דאת אמר (בראשית א ג) ויאמר אלה"ם יהי אור ויהי אור ויאמר הוה אמר לאלה"ם יהי אור מארי דבניינא איהו אומר ואומנא עביד מיד והכי כל בניינין בארץ אצילותא הוה אמר יהי רקיע יהי מארת וכלא אתעביד מיד כד מטא לעלמא דפרודא [דאיהו עולם הנבדלים] אמר אומנא למארי בניינא (בראשית א כו) נעשה אדם בצלמנו כדמותנו.

תרגום: פתח ואמר, [משל] למלך שהיו לו כמה בנינים לבנות והיה לו אומן, ואותו אומן לא היה עושה דבר אלא מרשות המלך. כמו שאתה אומר "ואהיה אצלו אמון". המלך הוא ודאי חכמה עליונה למעלה, ועמוד האמצעי מלך למטה. אלהים אומן למעלה, וזו אִם העליונה. אלהים אומן למטה, וזו שכינה שלמטה. ולאשה אין רשות לעשות דבר בלי רשות בעלה, וכל הבנינים שהיו בדרך אצילות, היה אומר אבא באמירה לאמא, יהיה כזה וכזה, ומיד נהיה. כמו שנאמר "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור", ויאמר, היה אומר לאלהים יהי אור. בעל הבנין הוא אומר, והאומן עושה מיד. וכך כל הבנינים בדרך אצילות היה אומר יהי רקיע יהי מאורות, והכל נעשה מיד. כשהגיע לעולם הפירוד שהוא עולם הנבדלים, אמר האומן לבעל הבנין, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו.

³⁰ עי' לעיל א כו ור' בחיי שם. ³¹ עי' ספר הבהיר אות ק': ומנלן דשמים הקדוש ברוך הוא, דכתיב (מ"א ה לב) ואתה תשמע השמים, אטו שלמה התפלל אל השמים שישמעו תפלתם, אלא אותו שנקרא שמו על השמים דכתיב (שם כ"ז) השמים ושמי השמים לא יכלכלוך, הרי שמו של הקב"ה. ועי' ר' בחיי בראשית יב ו.

³² עי' לעיל פרשת בראשית הערה 4. ³³ מילה פועל.

³⁴ עי' זהר (ח"א דף צג ע"א): (ותנא מאי קא חמא קרא דלא אקרי אברהם עד השתא אלא הכי אוקימנא דעד השתא לא אתגזר וכד אתגזר אתחבר עאל) [נ"א תא חזי קב"ה לא קרא ליה לאברהם אברהם עד השתא מאי טעמא אלא הכי אוקימנא דעד השתא לא אתגזר וכד אתגזר אתחבר ביה האי ה"א ושריא ביה] בהאי ה' ושכינתא שריא ביה וכדין אקרי אברהם והיינו דכתיב (בראשית ב ד)

הדין שהרי יש לו להשלים המרכבה³⁶³⁵ מעלה ומטה למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה

אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ותאנא בה' בראם ותנא באברהם מאי קאמרי אלא דא חסד ודא שכינתא וכלא נחית כחדא ולא קשיא מלה והאי והאי הוי. תרגום: (ולמדנו, מה ראה הכתוב שלא נקרא אברהם עד עתה, נ"א בא וראה, הקדוש ברוך הוא לא קרא לאברהם אברהם עד עתה, ולמה, אלא כך בארנו, שעד עתה לא נמול, וכשנמול, התחבר בו ה"א הזו ושרתה בו). אלא כך בארנו, שעד עכשיו לא נמול, וכשנמול, התחבר לה"א הזו והשכינה שרתה בו, ואז נקרא אברהם. והיינו מה שכתוב "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", ושנינו בה' בראם, ושנינו באברהם. מה אומרים, אלא זה חסד וזו השכינה, והכל יורד יחד, והדבר לא קשה, וזה וזה היה.

ועי' שם (צו ע"א): רחימו סגי הוה ליה לקב"ה ביה דלא אתעביד עד דלא אתגזר אברהם אבוה ואקרי שלים ואתוסף ליה ה"א לאשלמותא וכן לשרה האי ה"א אתיהיבת לה הכא אית לאסתכלא ה' לשרה שפיר אבל לאברהם אמאי ה"א ולא יו"ד י' מבעי ליה דהא הוא דכר הוה אלא רזא עלאה הוה (ד"א הוא) סתים בגוון אברהם סליק לעילא ונטיל רזא מה"א עלאה דאיהו עלמא דכורא ה"א עלאה וה"א תתאה האי תליא בדכורא והאי בנוקבא ודאי ובגין כך אברהם סליק בה"א דלעילא ושרה נחתת בה"א דלתתא.

תו דכתיב (בראשית טו ה) כה יהיה זרעך ותנא זרעך זרעך ממש דהוה שארי למיעל בהאי קיים ומאן דשארי למיעל בהאי קיים עאל ובגיני כך גיורא דאתגזר גר צדק אקרי בגין דלא אתא מגזעא קדישא דאתגזרו ועל דא מאן דעאל בהאי שמייה כהאי אברהם בגין כך כתיב ביה כה יהיה זרעך ממש ואתמסר ליה ה"א ואי לאו דאתמסר ה"א לשרה הוה ליה לאברהם לאוליד לתתא כמה דהאי כ"ה אולידת לתתא.

בתר דאתמסרת ה"א לשרה אתחברו תרין הה"ן כחדא ואולידו לעילא ומאי דנפק מנייהו הוא יו"ד בגיני כך יו"ד את רישא דיצחק דכר מכאן שארי דכורא לאתפשטא ועל דא כתיב (בראשית כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק ולא בכי יצחק אוליד לעילא דכתיב (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב יעקב אשלים כלא ואי תימא וכי אברהם בהאי אתאחיד ולא יתיר והא כתיב (שם) חסד לאברהם אלא חולקא דיליה כך הוא בגין דעביד חסד עם בני עלמא אבל לאולדא הכא אחיד ומהכא שריא ועל דא לא אתגזר אברהם אלא בן תשעים ותשע שנה ורזא דמלה הא אתיידע ואוקימנא במתניתא דילן.

תרגום: אהבה רבה היתה לקדוש ברוך הוא בו שלא נעשה טרם שנמול אברהם אביו ונקרא שלם, ונוספה לו ה"א להשלימו, וכן לשרה הרי נתנה לה ה"א הזאת. כאן יש להתבונן, ה' לשרה זה יפה, אבל לאברהם למה ה"א ולא יו"ד, היה צריך לכתוב יו"ד, שהרי הוא היה זכר. אלא סוד עליון היה (הוא) סתום אצלנו, אברהם עלה למעלה ונטל סוד מה"א העליונה שהיא העולם של הזכר, ה"א העליונה וה"א התחתונה, זו תלויה בזכר וזו ודאי בנקבה. ולכן אברהם עלה בה"א שלמעלה, ושרה ירדה בה"א שלמטה.

עוד, שכתוב "כה יהיה זרעך", ולמדנו "זרעך", זרעך ממש, שהיה מתחיל להיכנס בברית הזו, ומי שמתחיל להיכנס בברית הזו, נכנס. ולכן הגר שמתגייר נקרא גר צדק, משום שלא בא מגזע קדוש שנמולו. ועל כן, מי שנכנס בזה, שמו כזה, אברהם. לכן כתוב בו "כה יהיה זרעך", זרעך ממש. ונמסר לו ה"א. ואם לא נמסרה ה"א לשרה, היה לו לאברהם להוליד למטה, כמו שהכ"ה הזו מולידה למטה. אחר שנמסרה לשרה ה"א, התחברו שתי הה"ן יחד והולידו למעלה, ומה שיצא מהם הוא יו"ד. לכן יו"ד אות הראש של יצחק, זכר. מכאן מתחיל הזכר להתפשט, ועל כן כתוב "כי ביצחק יקרא לך זרע", ביצחק ולא בכי. יצחק הוליד למעלה, שכתוב "תתן אמת ליעקב", ויעקב השלים הכל. ואם תאמר, וכי אברהם נאחז בזה ולא יותר, והרי כתוב "חסד לאברהם". אלא חלקו כך הוא, משום שעשה חסד עם בני העולם, אבל כדי להוליד, הוא אחוז כאן ומכאן מתחיל, ועל כן לא נמול אברהם אלא בן תשעים ותשע שנה, וסוד הדבר הרי ידוע, ובארנוהו במשנתנו.

³⁵ עי' זהר (ח"א דף קנ ע"א): והנה יה"ה נצב עליו (ויאמר) עליה דיעקב למהוי כלא רתיכא קדישא ימינא ושמאלא ויעקב בגוייהו כנסת ישראל לאתקשרא בינייהו הה"ד אני יה"ה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק מנלן דיעקב באמצעיתא משמע דכתיב אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק (הארץ) ולא כתיב אלהי יצחק אביך דכיון דאתקשר ביה באברהם אשתכח דאיהו באמצעיתא ולבתר הארץ אשר אתה שוכב עליה הא כלא רתיכא חדא קדישא והכא חמא דיהוי שלימו דאבהן.

תרגום: "והנה ה' נצב עליו" (ויאמר) על יעקב שהכל יהיה מרכבה קדושה ימין ושמאל ויעקב בתוכם כנסת ישראל להקשר ביניהם. זהו שכתוב "אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק". מנין לנו שיעקב באמצע ממשמע שכתוב "אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק" (הארץ) ולא כתוב אלהי יצחק אביך. שכיון שנקשר עם אברהם נמצא שהוא באמצע. ואחר כך "הארץ אשר אתה שוכב עליה" הנה הכל מרכבה קדושה אחת וכאן הוא ראה שיהיה שלמות האבות.

³⁶ עי' זהר (ח"א דף קנ ע"א): והנה יה"ה נצב עליו (ויאמר) עליה דיעקב למהוי כלא רתיכא קדישא ימינא ושמאלא ויעקב בגוייהו כנסת ישראל לאתקשרא בינייהו הה"ד אני יה"ה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק מנלן דיעקב באמצעיתא משמע דכתיב אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק (הארץ) ולא כתיב אלהי יצחק אביך דכיון דאתקשר ביה באברהם אשתכח דאיהו באמצעיתא ולבתר הארץ אשר

(יח יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דברך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו:

ע"ר רמב"ן: והנכון בעיני שהיא ידיעה בו ממש ירמוז כי ידיעת השם שהיא השגחתו בעולם השפל היא לשמור הכללים וגם בני האדם מונחים בו למקרים עד בא עת פקודתם אבל בחסידיו ישום אליו לבו לדעת אותו בפרט להיות שמירתו דבקה בו תמיד לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו כלל כמעט לא יגרע מצדיק עיניו (איוב לו ז) ובאו מזה פסוקים רבים כדכתיב (תהלים לג יח) הנה עין ה' אל יראיו וזולת זה.

ע"ר ר' בחיי: לשון גדולה ומעלה מלשון (תהלים קמד ג) מה אדם ותדעהו או יהיה לשון השגחה כי ידיעת הש"י את האדם היא השגחתו בו וכשאמר כי ידעתיו בא למעט שאר בני אדם שאינם צדיקים שאין ההשגחה בהם כמו בצדיקים³⁷.

(יח כ): ויאמר ה' זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם פי כבדה מאד:

ע"ר רמב"ן: ורבי אברהם אמר בו סוד מילדי נכרים יספיקו בו ואני ארמוז לך דעת מקבלי, דרשו רבותינו בפסוק כי הנה ה' יוצא ממקומו וירד ודרך על במתי ארץ (מיכה א ג) יוצא ובא לו ממדה למדה יוצא ממדת רחמים ובא לו למדת הדין³⁸ וכן הענין הזה ויאמר ה' אל לבו זעקת סדום ועמורה כי רבה ארד ממדת רחמים אל מדת הדין³⁹ ואראה ברחמים אם

אתה שוכב עליה הא כלא רתיכא חדא קדישא והכא חמא דיהוי שלימו דאבהן. תרגום: "והנה ה' נצב עליו" (ויאמר) על יעקב שהכל יהיה מרכבה קדושה ימין ושמאל ויעקב בתוכם כנסת ישראל להקשר ביניהם. זהו שכתוב "אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק". מנין לנו שיעקב באמצע ממשמע שכתוב "אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק" (הארץ) ולא כתוב אלהי יצחק אביך. שכיון שנקשר עם אברהם נמצא שהוא באמצע. ואחר כך "הארץ אשר אתה שוכב עליה" הנה הכל מרכבה קדושה אחת וכאן הוא ראה שיהיה שלמות האבות.

³⁷ ע"י זהר (ח"א קיב ע"ב): ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא רבי יהודה פתח ואמר (ש"א ב ט) רגלי חסידיו ישמור וגו' חסידו כתיב חד ודא אברהם דקב"ה נטיר ליה תדיר ולא אעדי נטירו מניה לעלמין ומה דאמר רגלי דא אתתיה דקב"ה שדר שכינתיה עמה ונטר לה תדיר דבר אחר רגלי חסידו ישמור חד דא אברהם דקב"ה אזיל עמיה תדיר בגין דלא ייכלון לנזקא ליה ורשעים בחשך ידמו אלן אינון מלכין דקטל קב"ה בההוא ליליא דרדף בתרייהו הה"ד בחשך ידמו דא ליליא דאתקשר בחשוכא וקטל לון.

תרגום: "ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא". רבי יהודה פתח ואמר, "רגלי חסידיו ישמור וגו'". כתוב "חסידו", [כלומר] אחד, וזה אברהם, שהקדוש ברוך הוא שומר אותו תמיד ולא מסיר ממנו את שמירתו לעולמים. ומה שאמר "רגלי", זו אשתו, שהקדוש ברוך הוא שלח שכינתו עמה, ושומר אותה תמיד. דבר אחר, "רגלי חסידיו ישמור", אחד, זה אברהם, שהקדוש ברוך הוא הלך עמו תמיד כדי שלא יוכלו להזיק לו. "ורשעים בחושך ידמו", אלו אותם מלכים שהרג הקדוש ברוך הוא באותו לילה שרדף אחריהם. זהו שכתוב "בחושך ידמו", זה הלילה שנקשר בחושך והרג אותם.

³⁸ ע"י תיקוני זהר (דף קיז ע"ב): ולקבל אלן גלגולין שנוי מקום ושנוי השם ושנוי מעשה שנוי מקום כגוונא דקדושא בריך הוא דאתמר ביה הנה ה' יוצא ממקומו וכד נפיק אשתני מדינא לרחמי ומרחמי לדינא כמה דאוקמוהו מארי מתניתין לא כשאני נכתב אני נקרא בעולם הבא דאיהו אתריה נכתב ביהו"ה ונקרא ביהו"ה בעולם הזה נכתב ביהו"ה ונקרא באדנ"י דא שנוי מקום לבר מאתריה דאיהו עלמא דאתי עלמא דאתי לית ביה שנויא הדא הוא דכתיב (ישעיה כ"ו) אני ה' לא שניתי נכתב בשם יהו"ה ונקרא בשם יהו"ה אתקרי יהו"ה רחמי לבר מאתריה אשתני ואתקרי אדנ"י ואתקרי דין ודא רזא עומד מכסא רחמים ויושב על כסא דין.

תרגום: וכנגד הגלגולים האלו שנוי מקום ושנוי השם ושנוי מעשה שנוי כמו שהקדוש ברוך הוא שבו נאמר הנה יהו"ה יוצא ממקומו וכשיוצא משתנה מדין לרחמים ומרחמים לדין כמו שבארנוהו בעלי המשנה לא כשאני נכתב אני נקרא בעולם הבא שהוא מקומו נכתב ביהו"ה ונקרא ביהו"ה בעולם הזה נכתב ביהו"ה ונקרא באדנ"י זה שנוי מקום מחוץ למקומו שהוא העולם הבא בעולם הבא אין שנוי זהו שכתוב אני יהו"ה לא שניתי נכתב בשם יהו"ה ונקרא בשם יהו"ה יהו"ה נקרא רחמים מחוץ למקומו משתנה ונקרא אדנ"י ונקרא דין זהו סוד עומד מכסא רחמים ויושב על כסא דין.

³⁹ ע"י זהר (ח"א דף קה ע"ב): דבר אחר עשו (למעבד) כתרנומו עבדו וכי לא הוה ידע קב"ה דאיהו

כצעקתה הבאה אלי במדת הדין עשו כלה⁴⁰, ואם לא אדעה וארחם כדרך וידע אלהים (שמות ב כה) ואחר שסיפר הכתוב דעת העליון חזר אל הענין הראשון וסיפר במעשה כי האנשים אשר השקיפו על פני סדום ללכת שמה ושלחם אברהם הגיעו שמה ואברהם מעת הפרדם ממנו ועד הגיעם שם עודנו עומד לפניו כי קראו והגיד לו כי המלאכים הם השלוחים האלה להשחית המקום כאשר אמר ולא הוצרך לפרש מתי עמד לפניו כי מעת שאמר המכסה אני מאברהם נודע שהגיד לו.

עי' ר' בחיי: הכתובים דבקים זה עם זה יאמר זעקת סדום ועמורה וחטאתם שגדלה מאד ארדה ואראה אם כולם הטאו ואם לא אדעה מי החוטאים החטאת הזאת היתה שהיו בהם כל המדות הרעות וכמו שדרשו רז"ל (סנהדרין קט ע"א) ואנשי סדום רעים וחטאים רעים בממונם שנאמר (דברים טו ט) ורעה עינך באחייך האביון וחטאים בגופם וכד"א (בראשית לט ט) וחטאתי לאלהים לה' זו ברכת השם מאד זו שפיכות דמים שנאמר (מלכים ב' כא טז) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד.

אבל נגמר דינם בעון שהיו מואסים את הצדקה ולא היו משגיחים על ענייהם ועל רעיהם⁴¹

אמר ארדה נא ואראה והא כלל אתגלי קמיה אלא ארדה נא מדרגא דרחמי לדרגא דדינא והיינו (האי) ירידה ואראה ראייה דא היא לאשגחא עליהון במאן דינא ידן לון אשכחן ראייה לטב ואשכחן ראייה לביש ראייה לטב דכתיב (שמות ב כה) וירא אלהים את בני ישראל וידע ראייה לביש דכתיב ארדה נא ואראה (נ"א אשכחן ירידה לטב ואשכחן ירידה לביש לטב דכתיב (שם יט כ) וירד ה' על הר סיני (במדבר יא יז) וירדתי ודברתי עמך שם ירידה לביש ארדה נא בגין) לאשגחא עלייהו בדינא. תרגום: דבר אחר, "עשו" (לעשות) כתרגומו עבדו. וכי הקדוש ברוך הוא לא היה יודע שהוא אמר "ארדה נא ואראה", והרי הכל גלוי לפניו. אלא "ארדה נא" מדרגת הרחמים לדרגת הדין, והיינו (זו) ירידה. "ואראה", ראייה זו להשגיח עליהם באיזה דין יודן אותם. מצאנו ראייה לטוב ומצאנו ראייה לרע. ראייה לטוב, שכתוב "וירא אלהים את בני ישראל וידע". ראייה לרע שכתוב "ארדה נא ואראה". (מצאנו ירידה לטוב ומצאנו ירידה לרע. לטוב, שכתוב "וירד ה' על הר סיני", "וירדתי ודברתי עמך שם". ירידה לרע, "ארדה נא", בשביל) להשגיח עליהם בדין.

⁴⁰ עי' זהר (ח"א קו ע"א): ארדה נא ואראה הכצעקתה הכצעקתם מבעי ליה דהא כתיב זעקת סדום ועמורה ותרי קרתי הו אמי הכצעקתה אלא הא אוקמוה. תא חזי בסטרא דתותי קלא דברדא סלקין קוטרי כלהו בכתפא מתכנשי בחד טיף ועאלין בגו נוקבי דתהומא רבא ואתעבידו חמש בחד חד איהו כד (צלילן קלין) איכא צלילין קלין דכלהו אתעבידו חד קלא דסליק מתתא עאל בינייהו ואתמשכא בחד וההוא קלא סלקא ונחתא תבעא דינא לאתמשכא לתתא כד האי קלא סלקא למתבע דינא כדין אתגלי לאשגחא קב"ה בדינא. אמר רבי שמעון הכצעקתה מאן הכצעקתה דא גזרת דינא דתבעא דינא כל יומא דהכי תנינן כמה שנין קיימא גזרת דינא ותבעא מקמי קב"ה על דזבינו אחוי דיוסף ליוסף בגין דגזרת דינא צווחת על דינא ועל דא הכצעקתה הבאה אלי מאי הבאה אלי דא הוא רזא כמה דאת אמר (אסתר ב יד) בערב היא באה ובבקר היא שבה ודא הוא הבאה אלי תדיר כגוונא דא קץ כל בשר בא לפני והא אתמר עשו כלה הא אתמר.

תרגום: "ארדה נא ואראה". "הכצעקתה", היה צריך לכתוב הכצעקתם, שהרי כתוב "זעקת סדום ועמורה", ושתי קריות היו, אז למה הכצעקתה. אלא הרי פרשוה. בא וראה, בצד שמתחת קול הברד עולים כל העשנים בכתף, מתכנסים בטפה אחת ונכנסים לתוך נקבי תהום רבה, ונעשים חמשה באחד. אחד הוא כאשר (הקולות צלולים) יש קולות צלולים שכולם נעשים קול אחד, שעולה מלמטה נכנס ביניהם ונמשכים כאחד. ואותו הקול עולה ויורד ותובע דין להמשך למטה. כשקול זה עולה לתובע דין, אז הקדוש ברוך הוא מתגלה להשגיח בדין. אמר רבי שמעון, "הכצעקתה", מי הכצעקתה. זו גזירת הדין שתובעת דין כל יום, שכך שנינו, כמה שנים עומדת גזירת דין ותובעת מלפני הקדוש ברוך הוא על שאחי יוסף מכרו את יוסף, משום שגזרת הדין צועקת על הדין, ועל זה "הכצעקתה הבאה אלי". מה זה "הבאה אלי". זהו סוד כמו שנאמר "בערב היא באה ובבוקר היא שבה". וזה הוא "הבאה אלי", תמיד, כדוגמא זו "קץ כל בשר בא לפני", והרי נתבאר. "עשו כלה", הרי נתבאר.

⁴¹ זהר (ח"א קט ע"א): סדום גזר דינא דלהון על דמנעו צדקה מנייהו כמה דאת אמר (יחזקאל טז ט) ויד עני ואביון לא החזיקה ובגין כך דינא לא הוה אלא מן שמים צדקה ושמים כלא חד וכתוב (תהלים קח ה) כי גדול מעל שמים חסדך ובגין דתליא צדקה בשמיה (נ"א בשמים) דינא הוא משמים דכתיב (בראשית יט כד) מאת יהוה מן השמים דינא דישאל מהאי אתר דכתיב (איכה ד) ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום ואקרי ירושלם אחות לסדום כמה דאת אמר (יחזקאל טז ט) הנה זה היה עון סדום אחותך ודינהון הוה מן שמיא דינא חדא כסדום על דמנעו צדקה מנייהו בר דדא אתהפך ודא אתחרב דא אית לה תקומה ודא לית לה תקומה:

תרגום: נחתם גזר דינם של סדום על שמנעו מהם צדקה, כמו שנאמר "ויד עני ואביון לא החזיקה", ולכן הדין לא היה אלא מן השמים. צדקה ושמים הכל אחד. וכתוב "כי גדול מעל שמים חסדך",

שהיו מוטלים ברעב וזהו ביאר הכתוב על דרך הפשט ואנשי סדום רעים וחמאים לה' מאד שהיה חמאם מגיע לה' כענין שכתוב בענין העניים (דברים טו ט) וקרא עליך אל ה' והיה בך חמא והנביא העיד כן באמרו (יהזקאל טז מט) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה וכתוב (שם נ) ותגבהנה ותעשנה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי ולפי שהיו תדירין בחמא הזה לכך נגמר גזר דינם עליו שהרי אין לך אומה בעולם שלא יעשו צדקה אלו עם אלו ואנשי סדום היו מואסים בה והיו אכזרים בתכלית.

ואף על פי שלא נתנה תורה עדיין הנה הצדקה מן המצות המושכלות ודבר מתועב הוא שיראה אדם את מינו מוטל ברעב והוא עשיר ושבע מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו על אחת כמה וכמה על מי שהוא מאומתו ודר עמו בעיר אחת ועל כן אבדן הש"י לאנשי סדום שהיו מונעים אותה ולקח נקמת העניים ומזה דרשו רז"ל (רות רבה פ"ה ס" ט) נקמתן של עו"ג ביד ישראל ונקמתם של ישראל ביד עו"ג ביד ישראל שנאמר (יהזקאל כה יד) ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל ונקמתו של ישראל ביד ענייהן שנאמר (דברים טו ט) וקרא עליך אל ה' והיה בך חמא באורו שאין העושר נתן לעשיר אלא להבחין בו איך יתנהג אמר רבי כיון שעני הזה עומד על פתח הקדוש ברוך הוא עומד על ימינו אם נתת לו זה שעומד על ימינו מברכך ואם לאו זה שעומד על ימינו נפרע ממך שנאמר (תהלים קט לא) כי יעמוד לימין אביון כתוב אחד אומר (משלי כב ב) עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה' וכתוב אחד אומר (שם כ"ג) רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה' הא כיצד כאן כשנתן לו כאן כשלא נתן לו.

(יח כא) אַרְדָּה נָא וְאַרְאֶה הַכְּצַעְקָתָהּ הַבְּאָה אֵלַי עֲשׂוּ כָלָה וְאִם לֹא אֶדְעָה:

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה הכצעקתה הבאה אלי אנשי סדום כפרו בשם המיוחד⁴² כאנשי העיר והמגדל⁴³ ולכך כתוב כאן וירד ה' וכאן ארדה נא כי הראה להם כחו ויאמר הכתוב ארד ממדת רחמים למדת הדין⁴⁴ ואראה ברחמים כסוד (שמות כ כה) וירא אלהים את בני ישראל הכצעקתה כלומר הכצעקת ה"א⁴⁵ הבאה אלי במדת הדין עשו, אכלם במדת הדין. ואם לא, אדעה, כלומר אמישך אל הדעת כסוד וידע אלהים ענין הכתוב (שם ג ט) הנה צעקת בני ישראל באה אלי שהיא צועקת לפני המלך ה' מתוך הלחץ הגדול אשר מצרים לוחצים אותם.⁴⁶

(יח כג): וַיִּגַשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הָאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע:

עי' רמב"ן: אפו של הקדוש ברוך הוא היא מדת דינו וחשב אברהם שהיא תספה צדיק עם רשע לא ידע מחשבות ה' אשר חשב עליהם ברחמיו כאשר פירשתי ולכן אמר כי הגון וטוב הוא שישא לכל המקום למען חמשים הצדיקים אבל לא יתכן גם במדת הדין להמית צדיק עם רשע שאם כן יהיה כצדיק כרשע ויאמרו שוא עבוד אלהים וכל שכן במדת רחמים שהוא שופט כל הארץ⁴⁷ והוא העושה משפט כענין ויגבה ה' צבאות במשפט (ישעיה ה מז)

משום שצדקה תלויה בשמו (בשמים), דין הוא משמים, שכתוב "מאת ה' מן השמים". הדין של ישראל ממקום זה, שכתוב "ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום", וירושלים נקראת אחות לסדום, כמו שנאמר "הנה זה היה עון סדום אחותך". ודינם היה מן השמים דין אחד כסדום על שמנעו מהם צדקה, פרט לזה שזה התהפך וזה נחרב, לזו יש תקומה, ולזו אין תקומה.

⁴² עי' לעיל פרשת בראשית הערה 4.

⁴³ עי' פרשת נח הערה 13.

⁴⁴ עי' לעיל הערה 39.

⁴⁵ עי' לעיל הערה 40.

⁴⁶ עי' דברי רבינו שם.

⁴⁷ עי' זהר (ח"ג נג ע"א): פתח ואמר (ישעיה א כא) איכה היתה לזונה קריה נאמנה וגו' מאן דהות מהימנא לבעלה אהדרת לזונה מלאתי משפט משפט ודאי דא קודשא בריך הוא צדק דא כנסת ישראל.

ואמרנו (ברכות יב ע"ב) המלך המשפט וזהו ענין הכפל הלילה לך⁵⁰⁴⁹⁴⁸ והקב"ה הודה שישא לכל המקום בעבורם כי במדת רחמים יתנהג עמהם ומה שיודיע אליך כל הענין היות ויאמר ה' כתוב יו"ד ה"א וכל אשר הזכיר אברהם אל"ף דל"ת והנה זה מבואר.

ע"ר' בחיי: אם תשכיל בפרשה זו תמצא כי מחשבתו של אברהם היתה כי הקדוש ברוך הוא חפץ להפסיד ולהשמיד הכל במדת הדין ומוזה אמר האף תספה צדיק עם רשע האף תספה ולא תשא למקום ומלת תספה אינו לנוכח כי אם לנקבה נסתרת⁵¹ כלשון (הושע יד ג) כל תשא עון וקח טוב ועל כן היו כל תפלותיו של אברהם בפרשה הזאת למדת הדין הוא שאמר הנה נא הואלתי לדבר אל אדני ואמר אל נא יחר לאדני ואמר עוד אל נא יחר לאדני ואדברה אך הפעם ולפי שזאת היתה מחשבתו של אברהם התחיל מתוכח עם הקדוש ברוך הוא חלילה לך מעשות כדבר הזה והזכיר חלילה לך שני פעמים כנגד שני המדות מדת רחמים ומדת הדין ואמר חלילה לך אפילו במדת הדין להמית צדיק עם רשע שאם כן יהיה כצדיק כרשע ותבטל הבחירה והעבודה ותרבה הכפירה בעולם חלילה לך במדת הרחמים מקל וחומר לפי שאתה שופט כל הארץ השופט כל הארץ לא יעשה משפט כענין שאנו אומרים בראש השנה ויגבה ה' צבאות במשפט והמלך המשפט והודיעו הקדוש ברוך הוא כי לא מחשבתו מחשבות אברהם אבל יתנהג עמהם במדת רחמים והוא שהקב"ה מדבר עמו בכל הפרשה בלשון רחמים ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה ויאמר ה' אם אמצא בסדום.

(יח לג): ויגוף ה' כַּאֲשֶׁר פָּלַח לְדַבֵּר אֶל אַבְרָהָם וְאֶבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ: ע"ר' בחיי: ועל דרך הקבלה ואברהם שב למקומו חזרה מדת החסד למקומה כשלא

פתח ואמר איכה היתה לזונה קריה נאמנה וגו', מי שהיתה נאמנה לבעלה הפכה לזונה. מלאתי משפט, משפט זה ודאי הקדוש ברוך הוא, צדק זו כנסת ישראל.

⁴⁸ ע"י בפסוק חללה לך מעשת כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע חללה לך השפט כל הארץ לא יעשה משפט. שא' זכר וא' נקבה, וא' כנגד משפט וא' כנגד דין. וע"י לעיל פרשת בראשית הערה 49.

⁴⁹ ע"י ספר הבהיר (אות קצ): ומאי ניהו יראת ה', האור הראשון דאמר ר' מאי דכתיב (בראשית א' ג) ויאמר אלהים ויהי אור ויהי אור, ולא אמר ויהי כן, אלא מלמד שהאור הוא היה גדול מאד ואין כל בריה יכולה להסתכל בו גנזו הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא, והיא מדת כל סחורה שבעולם, והיא כח אבן יקרה שקורין סוחרת ודר, ועל מה היא מדת דר, אלא מלמד שלקח הקב"ה מזיווה אחד מאלפים ובנה ממנה אבן יקרה נאה ומקושטת וכלל בה כל המצות.

וע' זהר (ח"א כב ע"ב): מסטרא דאבא איהו באורח אצילות ומסטרא דאימא בבריאה אמר לון חברייא חברייא לאו הכי הוא דהא אדם דאצילותא דכר ונוקבא הוה מסטרא דאבא ואמ"א ודא איהו ויאמר אלה"ם יהי אור ויהי אור יהי אור מסטרא דאבא ויהי אור מסטרא דאמ"א ודא איהו אדם דו פרצופין.

תרגום: שמצד של אבא הוא בדרך אצילות ומצד האמא בבריאה. אמר להם, חברים חברים, לא כך זה, שהרי אדם של אצילות זכר ונקבה היה, מצד אבא ואמא, וזהו "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור", יהי אור מצד האבא ויהי אור מצד האמא. וזהו אדם דו פרצופים. וע"י לקמן הערה 50.

⁵⁰ ע"י זהר (ח"ב דף קכז ע"ב): סדורא קדמאה אתנגיד מסטרא דימינא אור קדמאה דאתגניז ואתנטיל מסטרא דימינא ועאל בהאי אפריון על ידא דיסודא חד ועביד ביה שמושא לבתר אפיק ההוא אפריון חד דיוקנא כגוונא דהאי אור ודא הוא רזא דכתיב (בראשית א ג) יהי אור ויהי אור כיון דאמר יהי אור אמאי כתיב ויהי אור לא אצטרך קרא למכתב אלא ויהי כן מהו ויהי אור אלא דההוא אור אפיק אור אחרא דאתחזי ליה ודא איהו יומא קדמאה מאינון עצי הלבנון.

תרגום: סדור ראשון שופע מצד ימין האור הראשון שנגז ונטל מצד ימין ונכנס באפריון הזה על ידי יסוד אחד ועושה בו שמוש אחר כך מוציא אותו האפריון דמות אחד כמו האור הזה וזהו סוד הכתוב יהי אור ויהי אור כיון שאמר יהי אור למה כתוב ויהי אור לא הצטרך הפסוק לכתב אלא ויהי כן מהו ויהי אור אלא שאותו אור הוציא אור אחר שנראה לו וזהו יום ראשון מאותם עצי הלבנון. ע"י לעיל הערה 49.

⁵¹ ע"י ספר הפליאה (עמוד מה): היא ר"ל כנסת ישראל מקבלת מכולם והיא עשירית ע"כ בהיות בעיר עשרה צדיקים אפי' אם כל העיר רשעים אינה פועלת דין כליה כי עשרה צדיקים שבתוך העיר מגינים כי הם דוגמא עליונה אבל אם היה א' פחות מעשרה והיה כצדיק כרשע כי אינם דוגמא עליונה שהרי נמצא פירוד ביניהם, זהו שאמר אברהם אבינו ע"ה האף תספה צדיק עם רשע ר"ל המדה הכלולה מעשרה ופועלת פעולת ה' תספה צדיק עם רשע ותספה הוא ת' נסתר לנקבה.

מצאה זכות ואז פועלת מדת הדין זהו שאמר אחריו ויבאו המלאכים סדומה וכתיב ויהי בשחת אלהים ואין למדת הדין פעולה עד שתמסרם מדת החסד בדין ואז מדת הדין פועלת בנדונים⁵² וזהו סוד הכתוב (בראשית כב ו) ויקח בידו את האש ואת המאכלת כלומר שמדת החסד לוקמת כחותיו של יצחק ומוסרת בדין וזהו וילכו שניהם יחדו ויצחק הולך אחר אברהם ברשותו ובהסכמתו והנה מדת הדין עקודה לפני מדת החסד שאלמלא כן תחרב העולם וזהו סוד (שם ט) ויעקב את יצחק בנו⁵³ וזהו באור לשון (שמות לד ו) ורב חסד שהחסד מתרבה על הדין וזה מבואר.

(יט יז) וְיִהְיֶה כְּהוֹצִיאֶם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַמַּלְטָה עַל נַפְשֶׁךָ אֶל תִּבְיֵט אַחֲרֶיךָ וְאַל תִּעַמֵּד בְּכָל הַכֹּפֵר הַהֵרֶה הַמַּלְטָה פֶּן תִּסָּפֵה:

עי' רמב"ן: ובפרקי דרבי אליעזר (פרק כה) כענין הזה אמרו להם אל תביטו לאחוריכם שהרי ירדה שכינתו של הקדוש ברוך הוא להמטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש עירית אשתו של לוט נכמרו רחמיה על בנותיה הנשואות בסדום והביטה לאחריה לראות אם

⁵² עי' זהר (ח"א השמטות דף רנה ע"א): וכיון שלא מצאה שום זכות ללמד, מה כתוב, "וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו". מהו "למקומו", למקום מעלתו הידועה, ואז נסתלק הדין ונסתלק הסגור, והקטגור מקטרג. וזהו "ויבאו שני המלאכים סדומה בערב" וגו'. עי' זהר (ח"א דף קה ע"א): מה כתוב (בראשית יח לא) ויאמר לא אשחית בעבור העשרים עוד פותחת ואומרת אולי ימצאון שם עשרה אומרת רבוננו של עולם שמא היו מאותם העשרה הראשונים של בית הכנסת שנוטל שכר כנגד כלם שבאים אחריהם מה כתיב (ביה) (שם לב) ויאמר לא אשחית בעבור העשרה כל זה יש לנשמת הצדיק לומר על הרשעים כיון שלא נמצא בידם כלום מה כתיב (שם לג) וילך יהוה כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו מהו למקומו למקום מעלתו הידועה.

מה כתוב, "ויאמר לא אשחית בעבור העשרים". עוד פותחת ואומרת, אולי ימצאון שם עשרה אומרת, רבוננו של עולם, שמא היו מאותם העשרה הראשונים של בית הכנסת שנוטל שכר כנגד כלם שבאים אחריהם. מה כתוב (בו), "ויאמר לא אשחית בעבור העשרה". כל זה יש לנשמת הצדיק לומר על הרשעים. כיון שלא נמצא בידם כלום, מה כתוב, "וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו". מהו "למקומו", למקום מעלתו הידועה.

⁵³ עי' זהר (ח"ג יח ע"א): אמר רבי אבא בגין כך קרינן פרשתא דיצחק בהאי יומא דבהאי יומא אתעקד יצחק לתתא ואתקשר בהווא דלעילא (נ"א באברהם) אימתי אתקשר בשעתא דכתיב (בראשית כב ט) ויעקוד את יצחק בנו וגו' אמר רבי אלעזר בהאי יומא אעטר יצחק לאברהם דכתיב (שם א) והאלהים נסה את אברהם מאי נסה כמה דאת אמר (ישעיה מט כב) ואל עמים ארים נסי (שמות יז טו) ויקרא שמו יהוה נסי מאי קמשמע לן בגין דאשתכליל ימינא ואשתלים הדא הוא דכתיב (בראשית כ בא) והאלהים נסה את אברהם והאלהים דייקא ודא הוא (בראשית לא מב) ופחד יצחק.

תרגום: אמר רבי אבא, לכן קוראים פרשת יצחק ביום הזה, שביום הזה נעקד יצחק למטה, ונקשר באותו שלמעלה (באברהם). מתי נקשר בשעה שכתוב (בראשית כב) ויעקוד את יצחק בנו וגו', אמר רבי אלעזר ביום הזה מעטר יצחק את אברהם, שכתוב והאלהים נסה את אברהם, מה זה נסה, כמו שנאמר (ישעיה מט) ואל עמים ארים נסי, (שמות יז) ויקרא שמו ה' נסי. מה בא להשמיענו, משום שהימין נתקן ונשלם, זהו שכתוב והאלהים נסה את אברהם, והאלהים בדיוק, וזהו (בראשית לא) ופחד יצחק.

עי' תיקו"ז (קסד ע"א): בגין דלא אית קרבן דבטיל מותנא כעקדה דיצחק דאתמר ביה ויעקוד את יצחק בנו אתקשר מדת הדין ואתקשר לעילא ולא הוה ליה רשו לקרבא לבי דינא רברבא דאיהו גבורה לתבעא דינא ועקדה דנא מועילה לגלותא דהוה עתיד לאתקטלא משיח בן יוסף וקלא נפיק מההוא זמנא ואל תעש לו מאומה בגין דאתגברו רחמי על דינא ורזא דמלה (תהלים צח א) הושיעה לו ימינו ולבותר זרוע קדשו דגבר ימינא על שמאלא

תרגום: משום שאין קרבן שמבטל מגפה כעקדת יצחק שנאמר בו ויעקד את יצחק בנו נקשרה מדת הדין (מלאך המות) ונעקד למעלה ולא היה לו רשות לקרב לבית דין הגדול שהוא גבורה לתבע דין והעקדה של כאן מועילה לגלות שהיה עתיד לההרג משיח בן יוסף וקול יצא מאותו זמן אל תעש לו מאומה משום שהתגברו רחמים על דין וסוד הדבר הושיעה לו ימינו ואחר כך זרוע קדשו שגברה הימין על השמאל.

הולכות הן אחריה וראתה אחורי השכינה⁵⁴ ונעשית נציב מלח.

(יט כד): והי' המטיר על סדם ועל עמורה נפרית ואש מאת ה' מן השמים:
עי' ר' בחיי: ועד הקבלה דעת ר' אליעזר הוא הנכון וכלל גדול אמרו כל מקום שנאמר
וה' הוא ובית דינו⁵⁵.

ויש לך להתבונן כי בית דינו הוא שנאמר עליו (בראשית לא יג) אנכי האל בית אל⁵⁶

⁵⁴ עי' זהר (ח"א קח ע"ב): ותבט אשתו מאחוריו (בראשית יט כו) מאחריה מבעי ליה אלא מבתר שכינתא רבי יוסי אמר מבתריה דלוט דמחבלא אזיל אבתריה וכי אבתריה אזיל והא הוא שדר ליה אלא בכל אתר דהוה אזיל לוט אתעכב מחבלא לחבלא וכל אתר דאזיל כבר ושביק לאחוריה הוה מהפך ליה מחבלא ובגין כך אמר ליה (שם יז) אל תביט אחרוך דהא אנא אחבל בתרך ועל דא כתיב ותבט אשתו מאחוריו וחמת מחבלא כדין (שם כו) ותהי נציב מלח דהא בכל זמנא דמחבלא לא חמי אנפוי דבר נש (נ"א אחמי אנפי לבר נש) לא מחביל ליה כיון דאתתיה אהדרת אנפאה לאסתכלא אבתריה מיד ותהי נציב מלח:

תרגום: "ותבט אשתו מאחוריו", היה צריך לכתוב מאחריה, אלא מאחר השכינה. רבי יוסי אמר, מאחוריו של לוט, שהמשחית הלך אחריו. וכי הלך אחריו, הרי הוא שלח אותו. אלא כל מקום שהלך לוט, התעכב המשחית להשחית, וכל מקום שהלך כבר והשאיר לאחוריו, היה הופך אותו המשחית. ולכן אמר לו "אל תבט אחרוך", שהרי אני מחבל אחרוך. ועל זה כתוב "ותבט אשתו מאחוריו", וראתה את המשחית, אז "ותהי נציב מלח", שהרי כל זמן שהמשחית אינו רואה את פני האיש (מראה פניו לאיש), הוא אינו משחית אותו. כיון שאשתו החזירה פניה להסתכל אחריו, מיד "ותהי נציב מלח".
⁵⁵ עי' תיקו"ז (לג ע"ב): זכאה איהו מאן דזכי לאעלא להיכליה דקודשא בריך הוא למחזי למלכא ומטרוניתא זכאה פומא (דאיהי היכל יהו"ה) דשריא ביה צלותא דאיהי אדנ"י דאמרין לה אדנ"י שפתי תפתח וזכאין שפוון דאינון תרעין דהיכלא כגוונא דאלין דאתמר בהון (תהלים קיח יט) פתחו לי שערי צדק דכד פומיה פתח בצלותא בשכינתא וה' יענה מיד הה"ד (ישעיה נ"ח) אז תקרא וה' יענה א"ז תמניא אתוון יהו"ה אה"ה וה' יענה הוא ובית דינו ודא יהו"ה אדנ"י יאקדונק"י.

תרגום: אשרי הוא מי שזוכה להכנס להיכלו של הקדוש ברוך הוא לראות את המלך והמלכה, אשרי הפה (שהיא היכל יהו"ה) ששורה בו תפילה שהיא אדנ"י, שאומרים לה "אדנ"י שפתי תפתח" (תהלים נא יז). ואשרי השפתים שהם שערי ההיכל, כמו שאלה שנאמר בהם "פתחו לי שערי צדק" (תהלים קיח יט), שכשפיו פותח בתפלה עם השכינה, ויהו"ה יענה מיד, זהו שכתוב "אז תקרא ויהו"ה יענה" (ישעיה נח ט). א"ז שמונה אותיות יהו"ה אה"ה, ויהו"ה יענה, הוא ובית דינו, וזה יהו"ה אדנ"י יאהדונה"י.

ועי' זו"ח (מ ע"ב): לתתא כד אתפשט שמא דא איהו ו' באתריה דאלפא ברזא חדא כדן איהו רקיע לתתא כגוונא דלעילא וחד אבן ספירא לעילא על גבי ההוא רקיעא ודא איהו רזא ה' דאתפרשא שמא לתתא ברזא יהו"ה ולזמנין דאתחבר בשמא דא את ו' ואיהו כללא חדא הוא ובית דינו וכלא חד רזא דרזין גו שמהן קדישין.

תרגום: כשמתפשט השם הזה למטה, הוא ואת ו' במקום אות א' בסוד [אחד], אז הוא הרקיע של מטה, כעין שלמעלה, ואבן אחת ספיר למעלה על אותו הרקיע, וזהו סוד ה' שנתפשט השם למטה, בסוד הו"ה, לפעמים מתחבר בזה זה אות ו', והוא כלל אחד, הוא ובית דינו, וכולם אחד, סודי סודות תוך שמות הקדושים.

ועי' זו"ח (נא ע"א): וישראל אהב את יוסף מכל בניו ישראל מבעי ליה מאי וישראל לאכללא עמיה שכינתא דרחימא ליה ליוסף כגוונא דא תנינן וה' הוא ובית דינו.
תרגום: וישראל אהב את יוסף מכל בניו (בראשית לז) ישראל היה צריך להיות מה זה וישראל להכליל עמו שכינה שאהבה את יוסף כמו כן שנינו וה' הוא ובית דינו.
עי' שמות ב כה.

⁵⁶ עי' זהר (ח"א דף פד ע"א): ועד בית אל (בראשית יג ג) לאתקנא אתריה ולחברא לון ביחודא שלים דהא מנגב ועד בית אל אשתכח רזא דחכמתא כדקא יאות אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה (שם) אהלה בה"א מאן אהלה דא בית אל אבן שלמה כדאמרן תו רשים ואמר אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה דכתיב (בראשית יב ז) ליהו"ה הנראה אליו וכדן ויקרא שם אברם בשם יהו"ה (בראשית יג ד) כדן אתדבק במהימנותא שלימתא.

תרגום: ועד בית אל לתקן את מקומו ולחברם ביחוד שלם שהרי "מנגב ועד בית אל" נמצא סוד החכמה כראוי. "אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה" "אהלה" בה"א. מי אהלה זה בית אל. אבן שלמה כמו שאמרנו. עוד רשם ואמר "אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה" שכתוב "לה" הנראה אליו" ואז "ויקרא שם אברם בשם ה'" אז נדבק באמונה השלמה. ועי' לקמן הערה 57.
ועי' תיקו"ז סט ע"א שאבן שלמה היא מלכות. ועי' זהר (ח"א פ ע"א) שאהלה"ה עם ה' היא רומז למידת המלכות.

⁵⁷ עי' זהר (ח"א קעג ע"ב): ויבן שם מזבח וגו' (שם ז) תא חזי כתיב ויבן שם מזבח ולא כתיב (בהני

והוא שתרנגם יונתן בן עוזיאל עילאה בית שכנתיה הזכיר לשון בית ולשון שכינה ועליו נאמר במשה רבינו ע"ה (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא⁵⁸ והוא הכח הנאצלת מיסוד עולם, כמו שהזכיר הרמב"ן ז"ל בפירושו בפסוק (לקמן כד א) בכל, והוא שנאמר (שמות יג כא) וה' הולך לפניהם יומם וסמך ליה (שם יד יט) ויסע מלאך האלהים⁵⁹, ואינו סמוך רק באור. וכן הזכיר למעלה וה' אמר המכסה אני מאברהם ואמר ושמרו דרך ה' ולא אמר דרכי ולמען הביא ה' ולא אמר אביא⁶⁰ וכן בכל מקום שתמצא שם המיוחד⁶¹ בתוספת וא"ו הכוונה בתוספת בית דינו ואב לכולן וה' המטיר וכבר ידעת שהוא לשון מטרת.

מדבחן דאסיק עליהון [דאסיקו] נסכין ועלוון אלא בגין דאתקין ההוא דרגא דאתחזי לאתקנא מזבח ליהו"ה לאתקנא דרגא תתאה לחברא ליה בדרגא עלאה ועל דא ויבן שם מזבח דא דרגא תתאה ליהו"ה דא דרגא עלאה (שם) ויקרא למקום אל בית אל שמא דא כשמה עלאה בגין דכד אתנהרא כדין כאמה בתה וכלא חד כי שם נגלו אליו האלהים בגין דאינון לא אשתכחו אלא בשכינתא ודהא (דהו) שבעין [הוון] דאינון משתכחי תדיר ובהדי שכינתא ושבעין (בהדיה ושכינתא) קתדראי סחרניה דשכינתא ועל דא כי שם נגלו אליו האלהים ובאתרא דא [דאתגליא] דהא כתיב (שם כח יג) והנה יהו"ה נצב עליו.

תרגום: "ויבן שם מזבח" וגו'. בא וראה כתוב "ויבן שם מזבח" ולא כתוב (באלו המזבחות) שהעלה עליו נסכים ועולות אלא משום שתקן אותה דרגה הראויה ליתקן. "מזבח לה" לתקן דרגה תחתונה לחברה בדרגה עליונה ועל זה "ויבן שם מזבח" זו דרגה תחתונה. "לה" זו דרגה עליונה. "ויקרא למקום אל בית אל" שם זה כשם העליון משום שכאשר האירה אז כאמא כן בתה והכל אחד. "כי שם נגלו אליו האלהים" משום שהם לא נמצאים אלא בשכינה שהרי שבעים היו שהם נמצאים תמיד עם השכינה ושבעים כסאות סביב השכינה ועל זה "כי שם נגלו אליו האלהים" במקום זה שהתגלה שהרי כתוב "והנה ה' נצב עליו". ועי' לעיל הערה 56.

⁵⁸ עי' זהר (ח"ב כא ע"ב): רבי אבא אמר האי דמשה אית לאסתכלא ביה בחכמתא עלאה על מה כתיב כי מן המים משיתיהו מאן דאתמשך מן מים (דינא עלאה) לא דחיל מנורא דתניא אמר רבי יהודה מאתר דאתגזר משה לא אתגזר בר נש אחרא אמר רבי יוחנן בעשרה דרגין אשתכלל דכתיב (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא ולא נאמן ביתי זכאה חולקיה דבר נש דמריה אסהיד כדין עליו אמר רב דימי והא כתיב (דברים לד י) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואמר רבי יהושע בן לוי בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם אמר ליה ודאי שפיר קאמרת אשתיק כד אתא רבי שמעון בר יוחאי אתו שאילו קמיה האי מלה.

תרגום: רבי אבא אמר זה של משה יש להסתכל בו בחכמה עליונה על מה כתוב כי מן המים משיתיהו מי שנמשך מן המים (דין עליון) לא פוחד מאש ששנינו אמר רבי יהודה ממקום שנגזר משה לא נגזר איש אחר אמר רבי יוחנן בעשר דרגות נתקן שכתוב בכל ביתי נאמן הוא ולא נאמן ביתי אשרי חלקו של האיש שאדונו מעיד עליו כן. אמר רב דימי והרי כתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואמר רבי יהושע בן לוי בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומיהו בלעם אמר לו ודאי יפה אמרת שתק כשבא רבי שמעון בן יוחאי באו ושאלו לפניו דבר זה.

⁵⁹ עי' זהר (ח"ב דף מז ע"א) תא חזי פרעה בשעתא דהוה רדיף אבתריהו דישראל מה עבד, נטל סוסוון נוקבן וכפת לון ברתכוי בקדמיתא, וסוסין דוכראי כפת לון לאחוריהון, והוון מזינין דוכרי לקבל נוקבי, ונוקבי לא בעאן, ואוחן למיזל, כיון דקריב (נ"א וכד אדביק) לגבייהו דישראל, נטל נוקבי ושוי לון לאחורי, וסוסוון דוכרין לקדמין, לאבאשא לישראל ולאגחא בהו קרבא. כגוונא דא ויהו"ה הולך לפניהם יומם, לבתר חזרה שכינתא לאחוריהו דישראל, דכתיב ויסע מלאך האלהים וגו', בגיני כך דמיתך רעיתי.

תרגום: בא וראה בשעה שפרעה היה רודף אחר ישראל מה עשה נטל סוסות נקבות וכפת אותן במרכבותיו בתחלה ואת הסוסים הזכרים כפת אותם מאחור והיו הזכרים מתחממים כנגד הנקבות והנקבות מסרבות ע"לא רצו ומהרו לרוץ כיון שקרב (וכאשר הדביק) אל ישראל נטל את הנקבות ושם אותם לאחור והסוסים הזכרים לפנים כדי להרע לישראל וללחום בהם קרב. כדוגמא זה וה' הלך לפניהם יומם ואחר כך חזרה השכינה לאחורי ישראל שכתוב ויסע מלאך האלהים וגו' משום כך דמיתך רעיתי.

⁶⁰ עי' תיקו"ז (ז ע"א): עשרה מן שכינתא תתאה אדנ"י מתתא לעילא מן אנ"י עד אי"ן.

תרגום: עשרה מהשכינה התחתונה אדנ"י מלמטה למעלה, מן אנ"י עד אי"ן.

היינו כל גוף ראשון היא בחי' המלכות.

⁶¹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 4.

מאת ה' מן השמים הוא השם הגדול⁶² כמו שאמר ואתה תשמע השמים⁶³ כי מאתו בא העונש על כן נזכר בו לשון ארדה נא ואראה כענין דור הפלגה שכתוב שם (בראשית יא ה) וירד ה' והבן זה.

(יט כו): וְתַבֵּט אֶשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וְתִהְיֶינָה נְצִיב מְלַח:

ע"ר ר' בחיי: יתכן לפרש מאחרי המלאך ההופך שכתוב בו למעלה ויהפך כי הוא ההופך הממטיר גפרית ואש מאת ה' מן השמים ועל כן לקתה בניציב מלח שהוא מכח האש ומה שהזכיר משה (דברים כט כב) אשר הפך ה' על כן הוא אומר באפו ובחמתו והוא המלאך שקראו אף וחמה⁶⁴.

(יט לב) לְכֹה נִשְׁקָה אֶת אֲבִינוּ יִין וְנִשְׁכָּכָה עִמּוֹ וְנַחֲיָה מֵאֲבִינוּ זָרַע:

ע"ר ר' בחיי: והנכון לפי דעתי תוספת ה"א⁶⁵ במלת לכה מפני שאות ה"א רמו למדת הדין כלשון הכתוב שנאמר למשה רבינו ע"ה (שמות ג י) ועתה לכה ואשלחך אל פרעה שעליה אמר הכתוב (שם יב) וזה לך האות זה אות ה"א שבמלת⁶⁶ לכה והיין רמו למדת הדין ע"כ

⁶² ע"י זהר ח"ב קה ע"א: ומה תעשה לשמך הגדול שמא גדול דא בניינא קדמאה שמא קדמאה אלה"ם.

ע"י ז"ח (ג ע"ב): דא"ר יהושע, מאי דכתיב אני ה' הוא שמי. מלמד שהוא אחד הוא. א"ר אבהו, הכל נתן, אבל שמו הגדול לא נתן, ולא אוזיף לאחרון [מלוה לאחרים], דכתיב אני ה', לבדי, מלמד דשם זה לא נתן לשום נברא.

וע"י מ"מ זהר ח"ב קה ע"א: פי' בינה שנק' שם הגדול כמ"ש ומה תעשה לשמך הגדול (ע"י מבר"ש ש"ג ח"ב פ"ו) ואנו מתפללים שיתגדל שמייה רבא שהיא בינה הנק' שם הגדול דהיינו שע"י הגלות נסתלקו נה"י דבינה מז"א ולעתידי יחזרו ויתחבר מי עם אלה שהם נה"י דאימא בז"א ואזי השם שלם. ⁶³ ע"י לעיל רמב"ן א ח.

⁶⁴ ע"י אד"ר (קלז ע"ב): ותאנא כד אתחברו תלת אלין דכלילן בהאי תננא דנפיק מחוטמא אתקמט חוטמא ונשיב ונפיק תננא אוכמא וסומקא. ובין תרי (נ"א בתרי) גווי וקרינן ליה אף וחימה ומשחית. ואי תימא אף וחימה כתיב (דברים ט) כי יגורתי מפני האף והחימה דאינון תננא אוכמא וסומקא משחית מנ"ל דכתיב (בראשית יג) לפני שחת יי' את סדום ואת עמורה ושחת המשחית בנורא דליק מוקדא.

תרגום: ולמדנו: כשנתחברו אלו השלשה הכלולים בעשן הזה היוצא מן החוטם, אז נקמט החוטם ונושב ויוצא עשן שחור ואדום, ובין שני (בשני) הגוונים וקוראים לו אף וחימה ומשחית. ואם תאמר, אף וחימה [אכן] נאמר "כי יגורתי מפני האף והחימה", שכן הם העשן השחור והאדום. משחית מנין לנו? שנאמר "לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה ושחת", המשחית באש יוקדת ובוערת.

ע"י ספר הפליאה (עמוד קנג): טעם אחר אשת לוט היתה ראויה להשיג פני השכינה הנקראת מלח ולא רצתה לשמוע ולשמור מה שאמר לה המלאך אל תביט אחריך לכן מדדה השם מדה כנגד מדה היא עברה בגזירת מלח ושבא לנציב מלח.

⁶⁵ ע"י זהר (ח"א רנד ע"ב): בא וראה שני מזבחות הן מזבח פנימי לעילא ומזבח חיצון לתתא מזבח הפנימי הוא שלם וזהו דכתיב המזבחה בתוספת ה"א וכך בכל מקום ומזבח החיצון הוא חסר ה"א כמו (דברים כב) נערה נער חסר ה' אשתכח דמאתערותא דמזבח החיצון של מטה אתער מזבח הפנימי של מעלה ובמה אתער בריח הקטורת של מעלה ויתער ריח הקרבן של מטה ועל דא לריח שמניך טובים אינון בוצינין נהירין ונציצין כתיב הכא טובים וכתוב התם (בראשית א ד) וירא אלה"ם את האור כי טוב.

תרגום: בא וראה שתי מזבחות הן, מזבח פנימי למעלה, מזבח חיצון למטה. מזבח הפנימי הוא שלם, וזהו שכתוב "המזבחה", בתוספת ה"א, וכך הוא בכל מקום. ומזבח החיצון הוא חסר ה"א, נערה, נער חסר ה'. נמצא שמהתעוררות המזבח הפנימי (החיצון) של מטה, מתעורר מזבח הפנימי של מעלה. ובמה מתעורר, בריח הקטורת, הקטורת של מעלה, ויעורר ריח הקרבן של מטה. ועל זה "לריח שמניך טובים", אותם מאורות מאירים ונוצצים. כתוב כאן טובים, וכתוב שם "וירא אלהים את האור כי טוב".

⁶⁶ ע"י זהר (ח"א רלז ע"ב): לא יסור שבט מיהודה וגו' (בראשית מט י) (ו)אוקמוה חבריא אבל עד כי יבא שיל"ה בה"א בגין דשאר בו' לאחזאה והכא רזא (הכא) דשמאו (רמז) הכא שמא) קדישא י"ה באתר אחרא שלו ובלא ה' באתר אחרא שלה בלא ו' והכא שיל"ה ביו"ד ה"א רזא ודשמאו (לשמא) קדישא עלאה דשכינתא תקום בשמא (נ"א דא) די"הו (די") ואיהו רזא די' ונ"א מ"ו כדקאמרינן.

אמרו חכמי האמת (ברכות נ ע"ב) אין מברכין על היין אלא א"כ נתן לתוכו מים⁶⁷ והנה הבנות תופשות פלך אמם אשר החטיאה את האדם וזה דעת האומר במדרש (ב"ר פ"ט ס"י ח) ענבים סחטה והביאה לו וכנגד החטא הזה נענשה בדם נדה כי המראה אחד ופירש ממנה באותו מראה וזה סוד הלשון שקרא הכתוב מין היין בלשון דם הוא שכתוב (דברים לב יד) ודם ענב תשתה חמר וכתוב (בראשית מט יא) כבס ביין לבושו וברם ענבים סותה⁶⁸ ותוספת

תרגום: "לא יסור שבט מיהודה" וגו', בארו החברים, אבל עד כי יבא שיל"ה, בה"א, משום שבשאר בו', להראות כאן את סוד (כאן) השם הקדוש י"ה. במקום אחר שילו בלי ה"א, ובמקום אחר שלה בלי יר"ד, וכאן שיל"ה ביר"ד ה"א, סוד השם הקדוש העליון, ששכינה תקום בשם (זה) של י"ה, והוא סוד של י' (מ"י), כפי שאמרנו. עי' לעיל פרשת לך לך הערה 65.

⁶⁷ עי' זהר (ח"ג דף קפט ע"א): חנוך מטטרון אמר ויבא לו יין דארמי מיהוה יין ואי לאו דארמי ביה מים לא יכיל למסבל ושפיר אמר חנוך מטטרון ובג"כ אמשיך לו בתרי טעמי דהא בתרין סטרין אחיד וההוא יין אזיל מדרגא לדרגא.

תרגום: חנוך מטטרון אמר "ויבא לו יין ששם מים באותו יין, אם לא ישים בו מים לא יוכל לסבול ונאה". אמר חנוך מטטרון, ומשום זה המשיכו בשני טעמים, שהרי בשני צדדים אחוז, ואותו יין הלך מדרגה לדרגה.

ועי' שם (עמוד ב'): מהו כיון הטוב דאתא יעקב וארמי ביה מיהוה דא הוא יין הטוב והכי הוא כמה דאמר חנוך מטטרון. תווה ר' אלעזר ותווה ר' אבא אמרו הא חמרא (ס"י מלאך) דילך הוא נצחת מלאכא קדישא אפומא (נ"א פומא) דרוח קודשא. א"ל עד כען ההוא גפן מחכא למעבד פירין. ובגפן דא איהו גפן דאשתמודעא בקודשא בגין דאית גפן אחרא דאיהו אקרי גפן נכריה. וענבים דילה לא אינון ענבים אלא קשין אחידין לבא נשכין ככלבא. אינון ענבים אקרון סורי הגפן נכריה. אבל גפן דא עלה כתיב ובגפן ההיא דאשתמודעא. ההיא דכל קדישין טעמו חמרא עתיקא חמרא טבא חמרא דיעקב היב ביה מיהוה עד דכל אינון דידיעין לטעמא חמרא טעמו ליה והוה טב לחכא. וההיא גפן כד מטא לגבה אושיתת תלתא שריגין ואינון תלת דיוקנא דאבהן דאתקדשת בהו ולית קדושה אלא ביין ולית ברכתא אלא ביין באתר דחדוה שארי. והיא כפורחת ככלה דאתקשטת ועאלת ברחימו בחדוה דההוא יין דאתערב במיא. כדין עלתה נצה סליקת רחימו דילה לגבי דודה ושריאת לנגנא ולאעלא ברחימו. וכדין אתמליין ואתבשלן אינון ענבין רכיכין ומליין מההוא חמרא טבא עתיקא חמרא דיעקב ארמי ביה מיהוה. ועל דא מאן דמברך על היין ומטי על הארץ אצטריך למרמי ביה מיהוה בגין דלית ליה לברכא רחם ה' על ישראל עמך בר במיא גו חמרא ואי לאו מאן יכיל למסבל דא הוה לבשרא ליוסף בגין דביה הוה תליא מלתא.

תרגום: מהו "כיון הטוב", שבא יעקב ושם בו מים, זהו "יין הטוב", וכך זה, כמו שאמר חנוך מטטרון. תמה רבי אלעזר, ותמה רבי אבא. אמרו הרי היין (ס"י מלאך) שלך הוא נצח מלאך קדוש על פי (פה) רוח הקודש. אמר לו, עד עתה אותה גפן מחכה לעשות פירות, ובגפן זוהי גפן הנודעת בקודש, משום שיש גפן אחרת שנקראת גפן נכריה, וענביה אינם ענבים, אלא קשים אוחזים את הלב, נושכים ככלב, אותם ענבים נקראים "סורי הגפן נכריה", אבל גפן זו עליה כתוב, ובגפן אותה הידועה, אותה שכל הקדושים טעמו יין עתיק, יין טוב, יין שיעקב נתן בו מים, עד שכל אלו שיודעים לטעם טעמו, אותו והיה טוב לך. ואותה גפן, כשמגיע אליה מושיטה שלשה שריגים, והם שלש דמויות, האבות שהתקדשה בהם, ואין קדושה אלא ביין, ואין ברכה אלא ביין, במקום ששמחה שורה, והיא כפורחת כמו כלה שמתקשטת ונכנסת באהבה, בשמחת אותו יין שהתערב במים, ואז עלתה נצה, עולה אהבתה לדודה ושורה לנגן ולהכנס באהבה, ואז מתמלאים ומתבשלים אותם ענבים רכות ומלאות מאותו יין טוב עתיק, יין שיעקב שם בו מים. ועל זה מי שמברך על היין ומגיע ל"על הארץ" צריך לשים בו מים, בגלל שאין לו לברך רחם ה' על ישראל עמך, פרט למים תוך היין, ואם לא מי יוכל לסבול, זה היה לבשר ליוסף משום שבו היה הדבר תלוי.

עי' שער הפסוקים (פרשת תולדות): והנה עתה יצחק, שהם הגבורות דאימא, היה רוצה לברך את עשו, שהוא שמרי הגבורות. בסוד (משלי ל' ל"ג) ומיץ אף יוציא דם, כי מתמצית הגבורות, יוצא הדם שהוא מזון עשו, אדמוני כדם. ואם היו הגבורות ההם לבדם, בלי מיתוק החסדים, שהוא סוד המים שמוזגים בהם את היין החזק למתקו ולבסמו, ודאי שהיו ברכות היין ההוא נתונות לעשו. ולכן יעקב המתיק את הגבורות הנקראים יין, כשהשקהו ליצחק אביו ע"י המים, ואז נתמתקו, ונמשכו הברכות ליעקב, ולא לעשו.

⁶⁸ עי' זהר (ח"א דף רלח ע"א): כבס ביין לבושו כמה דאת אמר (ישעיה סג א) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה וכתוב פורה דרכתי לבדי וגו' כבס ביין דא סטר גבורה דינא קשיא למהוי על עממיא עעכו"ם וברם ענבים סותה דא אילנא לתתא בי דינא דאקרי ענבים ויינא אתמסר (ס"א אסתמר) בדם ענבים בגין לאתלבשא בתרווייהו לתברא תחותיה כל שאר עמין עעכו"ם ומלכין דעלמא.

תרגום: "כבס ביין לבושו", כמו שנאמר "מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה", וכתוב "פורה

ההי"ן לא לחנם וזה שאמרו רז"ל (נדה לא ע"א) איש מזריע לובן ואשה מזרעת אודם והנה חטא האם וחטא הבנות במעשה הזה שוה ע"י הי"ן שהוא הגורם רעות העולם ואולי רבוי את אבינו את אבינו הראשון שגם הוא שתה ע"י אשה והבן.

(יש לג) ותשקין את אביהן זין בלילה הוא ותבא הבכירה ותשכב את אביה ולא ידע בשכבה ובקומה:
 ע"י ר' בחיי: היה ראוי שיאמר בלילה ההוא אבל מלת הוא שמו של הקדוש ברוך הוא⁶⁹

דרכתי לבדי" וגו'. "כבס ביין", זה הצד של גבורה, דין הקשה, להיות על עמים עובדי עבודת כוכבים ומזלות. "ובדם ענבים סותה", זה העץ למטה, בית דין שנקרא ענבים. והיין נמסר (נשמר) בדם ענבים כדי להתלבש בשניהם, לשבור תחתיו כל שאר העמים עובדי עבודת כוכבים ומזלות ומלכי העולם. ע"י זהר (ח"א דף רלט ע"ב): כבס ביין לבושו וגו', כבס כובס מבעי ליה, אלא כבס, מיומא דאתברי עלמא, ומאן איהו דא מלכא משיחא לתתא, ביין סטר שמאלא, ובדם ענבים סטר שמאלא לתתא, וזמין מלכא משיחא לשלטאה לעילא על כל חילין אחרנין דעמין עעכו"ם, ולתברא תוקפיהון מעילא ומתתא. דבר אחר, כבס ביין לבושו, כגוונא דהאי חמרא אחזי חידו וכוליה דינא (לעמין עעכו"ם), הכי נמי מלכא משיחא יחזי חידו לישראל, וכוליה דינא לעמין עעכו"ם. כתיב (בראשית א ג) ורוח אלהים מרחפת על פני המים, דא רוחא דמלכא משיחא, ומן יומא דאתברי עלמא אסחי לבושיה בחמרא עלאה.

תרגום: "כבס ביין לבושו" וגו'. "כבס", היה צריך לכתוב כובס. אלא כבס מיום שנברא העולם, ומיהו, זה מלך המשיח. "ביין", צד השמאל. "ובדם ענבים", צד השמאל, למטה. ועתיד מלך המשיח לשלוט למעלה על כל הכחות האחרים של העמים עובדי עבודת כוכבים ומזלות, ולשבור את כחם מלמעלה ומלמטה. דבר אחר, "כבס ביין לבושו", כדוגמת היין הזה, שמראה שלו שמחה, וכולו דין (לעמים עובדי עבודת כוכבים ומזלות). כך גם מלך המשיח, יראה שמחה לישראל, וכולו דין לעמים עובדי עבודת כוכבים ומזלות. כתוב "ורוח אלהים מרחפת על פני המים", זו רוחו של מלך המשיח, ומיום שנברא העולם הוא רוחץ לבושו ביין העליון.

⁶⁹ ע"י זהר (ח"א סז ע"א): דבר אחר ליה"ה הארץ ומלוואה דא ארעא קדישא עלאה דקב"ה אתרעי בה ומלוואה אלין נשמתהון דצדיקיא (נ"א) דכלהון מליין לה (ואתמלייא) (דאתמלייא) מנייהו מחילא דעמודא חד דעלמא קיימא עליה ואי תימא על חד קיימא תא חזי מה כתיב (תהלים כד ב) כי הוא על ימים יסדה כי הוא מאן הוא דא קב"ה כמה דאת אמר (שם ק ב) הוא עשנו וכתוב (איוב כח כד) כי הוא לקצות הארץ יביט על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה אלין שבעה עמודים דקיימא (ארעא) (נ"א) עליהו ומליין לה) היא אתמלייא מנייהו היך אתמליא מנייהו בשעתא דאסגיאו זכאין בעלמא כדין ארעא דא עבדת פירין ואתמליא מכלא ובשעתא דאסגיאו חייבין בעלמא כדין כתיב (שם יד יא) אזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש.

תרגום: דבר אחר, "לה" הארץ ומלוואה" זו ארץ הקדושה העליונה שהקדוש ברוך הוא רוצה בה, "ומלוואה" אלו נשמות הצדיקים (שכולם ממלאים אותה) מתמלאת (שמתמלאת) מהם, מכח עמוד אחד שהעולם עומד עליו. ואם תאמר, על אחד עומד, בא וראה מה כתוב "כי הוא על ימים יסדה". "כי הוא", מי הוא, זה הקדוש ברוך הוא, כמו שנאמר "הוא עשנו", וכתוב "כי הוא לקצות הארץ יביט". "על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה", אלו שבעה עמודים שעומדת (הארץ) עליהם וממלאים אותה, והיא מתמלאת מהם. איך מתמלאת מהם, בשעה שמתרבים הצדיקים בעולם, אז הארץ הזו עושה פירות ומתמלאת מהכל. ובשעה שמתרבים הרשעים בעולם, אז כתוב "אזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש".

אמנם ע"י זהר (ח"א קנד ע"ב): תא חזי עלמא תתאה באתגליא איהו והוא שירותא דכלא לסלקא בדרגוי כמה דחכמה עלאה [ו]הוא שירותא דכלא הכי נמי עלמא תתאה חכמה איהו והיא שירותא דכלא ובגין כך קרינן אתה בגין דאיהו שמטה ואתגליא ועלמא עלאה דאיהו יובלא קרינא הוא דכל מלוי באתכסיא אינון ורזא דמלה דלאה דכתיב (בראשית ל טז) וישכב עמה בלילה הוא ועל דא כתיב (במדבר יח כג) ועבד הלוי הוא בגין לאמשכא מניה ברכאן לכלא הוא עלמא עלאה דאתכסיא תדיר ויעקב במה דאתכסיא לא אתדבק ברעותיה אלא במה דאתגליא ורזא דא דכתיבו (בראשית ב כד) ודבק באשתו וירא יהו"ה כי שנואה לאה מהכא דסאני בר נש עריין דאמיה (ו"א) ואחתיה) ויתיחד בר נש עם אמיה בכל אתר ולא יתחשש והא אתערין בן מתיחד עם אמו וכלא אתכסי מיעקב דעלמא עלאה לא אתגליא כלל

תרגום: בא וראה העולם התחתון הוא בנגלה והוא ראשית הכל לעלות בדרגותיו כמו שהחכמה העליונה היא ראשית הכל כך גם העולם התחתון הוא חכמה והיא ראשית הכל ולכן נקרא "אתה" משום שהוא שמיטה ובגלוי. והעולם העליון שהוא היובל נקרא "הוא" שכל דבריו הם בנסתר. וסוד הדבר של לאה שכתוב "וישכב עמה בלילה הוא" ועל זה כתוב "ועבד הלוי הוא" כדי למשוך ממנו ברכות לכל. "הוא" העולם העליון שנסתר תמיד. ויעקב במה שנסתר לא נדבק ברצונו אלא במה

וזהו שדרשו רז"ל (ב"ר פנ"א סי' י) הקדוש ברוך הוא סייע באותו מעשה ונזרמן להן יין במערה.

(כ"ז) וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אַבְיִמֶלֶךְ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאִמְהָתָיו וַיֵּלְדוּ: ע"י ר' בחיי: ע"ד הקבלה אל האלהים היא המדה העשירית⁷⁰ ועליה הזכיר מיד וירפא אלהים לפי שנהפכה מדת הדין למדת הרחמים כי עצור עצר ה' מדת רחמים שנהפכה עליו לדין ואם תשכיל בכתובים של מעלה תראה שהזכיר תחילה ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה כי נגלית אליו שכינה לכבוד אברהם וע"כ התפלל בשם אל"ף דל"ת ואמר אדני הנני גם צדיק תהרוג והתנצל בכל הענין כשנגלית אליו השכינה בחלום זהו שאמר ויאמר אליו האלהים בחלום הזכירו בה"א הידיעה ודבר עמו ואמר לו גם אנכי ידעתי כי בתם לכבד כלומר אתה אומר בתם לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת ואתה היודע גם אני ידעתי כי אנכי היודע ועד ואחשוך גם אנכי אותך ביאור הכתוב ואחשוך גם אנכי אותך כי גם מאת הסבה העליונה שהוא האחד הנסתר באה לו מניעת החטא וזהו שאמר אנכי ולא אמר אני ממה שידעת מדרך הקבלה כי אנכי פנימי יותר מאני לתוספת הכ"ף⁷¹ ואולי מטעם זה נסתרה האל"ף ממלת מחטוא לי ובאר לך הכתוב כי החוטא אל האלהים חוטא אל האחד הנסתר וכל הממר בו ממר בשם המיוחד⁷² שבקרבנו.

(כ"א כג) וְעֵתָה הַשְּׂבָעָה לִי בְּאֱלֹהִים הִנֵּה אִם תִּשְׁקַר לִי וּלְנִינִי וּלְנַכְדֵי פִּחְסָד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם הָאָרֶץ אֲשֶׁר גִּרְתָּה בָּהּ: ע"י ר' בחיי: ביקש אבימלך שתי בריתות האחד שלא יגרש אברהם את בניו מארצם והשנית שלא ישחיתו להם פירות הארץ זהו שאמר ועם הארץ אשר גרתה בה ואברהם הודה בדבר ואמר אנכי אשבע והבן היטב כי זאת השבועה היא הראשונה הנזכרת בתורה ומפני

שנגלה וזה סוד הכתוב "ודבק באשתו". "וירא ה' כי שנואה לאה" מכאן ששונא אדם ערות אמו (ואחותו) ומתיחד אדם עם אמו בכל מקום ולא יחשוש והרי העירו בן מתיחד עם אמו והכל התכסה מיעקב שהעולם העליון לא התגלה כלל.

ועוד ע"י קנו ע"ב וכן ח"ב קיד ע"א וכן בשעה"כ נפ"א ה' שעה"ק יז ע"ב שעה"פ ישעיה וספד"צ כג ע"ב ואד"ר קלד ע"ב.

⁷⁰ ע"י זהר ח"א טו ע"ב.

⁷¹ ע"י זהר (ח"ב דף צא ע"א): אנכי רזא סתימא וגניז בכל אינון דרגין דעלמא עלאה בכללא חדא וכיון דאתמר אנכי אתחבר כלא כחדא ברזא חדא. אנכי רזא דתרין כרסוון אני ' דכורסייא אחרא (נ"א אני כורסייא חדא כ' כורסייא אחרא עלאה). אנכי דקא אתדכי מקדשא ונוכראה לא אתקרב בהדיה ומקדשא נהיר בלחודוי דקא אתבטל בההיא שעתא יצר הרע מעלמא וקודשא בריך הוא אסתלק ביקריה בלחודוי וכדין אתמר אנכי יה"ה אלה"ך רזא שלים בשמא קדישא.

תרגום: אנכי סוד נסתר וגנוז בכל אותן דרגות של העולם העליון בכלל אחד וכיון שנאמר אנכי התחבר הכל כאחד בסוד אחד. אנכי סוד של שני כסאות אני ה' של כסא אחר (אני כסא אחד כ' כסא אחר עליון). אנכי שכשנטהר המקדש ונכרי לא יקרב אליו והמקדש מאיר לבדו שהרי התבטל באותה שעה יצר הרע מן העולם והקדוש ברוך הוא התעלה בכבודו לבדו ואז נאמר אנכי ה' אלהיך סוד שלם בשם הקדוש.

⁷² ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 4.

שלושון שבועה נגזר מן שבעה כידוע בקבלה⁷⁴⁷³ לכך הציב אברהם שבע כבשות הצאן וקרא המקום על שם השבועה באר שבע וכן ביצחק מצינו שקרא הבאר על שם השבועה והענין

⁷³ עי' זהר (ח"ב צא ע"ב): פקודא י"ב לאומאה בשמיה בארח קשוט ומאן דאומי שבועה הוא כליל גרמיה באינון שבע דרגין עלאין דשמא דקודשא בריך הוא אתכליל בהו והא שיתא אינון ההוא בר נש דאומי אומאה דקשוט על פי בית דין כליל גרמיה בהו והוא שביעאה לקיימא שמא קדישא בדוכתיה ועל דא כתיב (דברים ו יד) ובשמו תשבע ומאן דאומי אומאה למגנא ולשקרא גרים לההוא אתר דלא יתקיים בדוכתיה אומאה לקיימא פקודא דמאריה דא איהו שבועה דקשוט כד ההוא יצר הרע מקטרג לבר נש ומפתה ליה למעבר על פקודא דמאריה דא איהו אומאה דמאריה אשתבח בה ואצטריך ליה לבר נש לאומאה במאריה על דא ואיהו שבחא דיליה וקודשא בריך הוא משתבח ביה כגון בועז דכתיב (רות ג יג) חי יהו"ה שכבי עד הבקר דהא יצר הרע הוה מקטרג ביה ואומי על דא. נדר איהו לעילא ואינון חיי מלכא רזא דרמ"ח שייפין ותריסר קטירין כחושבן ונד"ר ועל דא חמיר משבועה חיי דמלכא אלן דיהיב חייין לכל אלן שייפין ואקרונ הכי בגין דאינון חייין נחתין מעילא לתתא לההוא מקורא דחייין ומההוא מקורא נחתין לתתא לכל אינון שייפין שבועה לקיימא דרגא דלתתא רזא דשמא קדישא ודא אקרי מלך עצמו דרוחא עלאה וגופא דיליה למשרי בגויה ולדיירא ביה כרוחא דשארין גו גופא ועל דא אקרי מלך עצמו דרוחא עלאה תאיבא דיליה למשרי בגויה עצמו דההוא דסתיר לעילא ובגין כך מאן דאומי בקשוט הוא מקיים לההוא אתר וכד קאי האי אתר מקויים מקיים כל עלמא נדר שריא על כלא על מצוה ועל רשות דלאו הכי בשבועה והכי אוקמוה חברייא. תרגום: מצוה י"ב להשבע בשמו בדרך אמת ומי שנשבע שבועה הוא כולל את עצמו באותן שבע דרגות עליונות שהשם של הקדוש ברוך הוא נכלל בהן והרי הם שש אותן אדם שנשבע שבועת אמת על פי בית דין כולל את עצמו בהן והוא שביעי לקיים את השם הקדוש במקומו ועל כן כתוב ובשמו תשבע ומי שנשבע שבועה לחנם ולשקר גורם לאותו מקום שלא יתקיים במקומו. שבועה לקיים מצות אדונו זוהי שבועת אמת כשאותו יצר הרע מקטרג לאדם ומפתה אותו לעבור על מצות אדונו זוהי שבועה שאדונו משתבח בו וצריך לאדם להשבע ברבונן על זה והוא שבחו והקדוש ברוך הוא משתבח בו כמו בועז שכתוב חי ה' שכבי עד הבוקר שהרי יצר הרע היה מקטרג בו ונשבע על זה. נדר הוא למעלה והם חיי המלך סוד של רמ"ח איברים ושנים עשר קשרים כחושבן ונד"ר ועל זה חמור משבועה חיי המלך אלה שנותן חיים לכל האיברים הללו ונקראים כך בשביל שאותם חיים יורדים ממעלה למטה לאותו מקור החיים ומאותו מקור יורדים למטה לכל אותם איברים. שבועה לקיים דרגה שלמטה סוד השם הקדוש וזה נקרא מלך עצמו של רוח עליונה וגוף שלו לשרות בתוכו ולדור בו כמו הרוח ששורה בתוך הגוף ועל זה נקרא מלך עצמו שרוח עליונה השתוקקות שלה לשרות בתוכו עצמו שההוא הנסתר למעלה ולכן מי שנשבע באמת הוא מקיים את אותו מקום וכשעומד המקום הזה מקיים מקיים את כל העולם הנדר שורה על הכל על מצוה ועל רשות שלא כך בשבועה וכך פרשוה החברים.

ועי' לקמן פרשת כי תצא הערה 74.

⁷⁴ עי' זהר (ח"ב קיז ע"א): עץ החיים תפארת, חיים דיליה חכמה ובינה, חיי המלך ודאי. ועיי"ש (צא ע"ב): וז"ל: נדר איהו לעילא ואינון חיי מלכא רזא דרמ"ח שייפין ותריסר קטירין כחושבן ונד"ר ועל דא חמיר משבועה חיי דמלכא אלן דיהיב חייין לכל אלן שייפין ואקרונ הכי בגין דאינון חייין נחתין מעילא לתתא לההוא מקורא דחייין ומההוא מקורא נחתין לתתא לכל אינון שייפין. תרגום: נדר הוא למעלה והם חיי המלך סוד של רמ"ח איברים ושנים עשר קשרים כחושבן ונד"ר ועל זה חמור משבועה חיי המלך אלה שנותן חיים לכל האיברים הללו ונקראים כך בשביל שאותם חיים יורדים ממעלה למטה לאותו מקור החיים ומאותו מקור יורדים למטה לכל אותם איברים. עי' זהר (ח"ג רנה ע"א): התר נדרים פורחים באויר ובגין דשבועה ממלכות דאיהי לתתא מיניה אוקמוה נדרים על גבי שבועות עולים ועוד אוקמוה כל הנשבע כאילו נשבע במלך עצמו וכל הנודר כאילו נודר בחיי המלך המלך עצמו אדני חיי המלך יהו"ה ובגין דא (שם ל) כי ידור נדר ליהו"ה. תרגום: התר נדרים פורחים באויר. ומשום ששבועה ממלכות שהיא למטה ממנו, פרשוה נדרים עולים/חלים על גבי שבועות, ועוד פרשו, כל הנשבע כאילו נשבע במלך עצמו, וכל הנודר כאילו נודר בחיי המלך. המלך עצמו, אדני. חיי המלך יהו"ה. ומשום זה נאמר "כי ידר נדר ליהו"ה". וע"ש: ואוף הכי אית רזא אחרא חיי המלך חכמה הה"ד החכמה תחיה בעליה כל הנודר ביהו"ה דאיהו תפארת כאילו נודר בחכמה דאיהו יו"ד ה"א וא"ו ה"א חיי המלך וכל הנשבע באדני" כאילו נשבע במלך עצמו דא אימא עלאה כאילו נשבע בה דאיהי עצם השמים לטוהר מסטרא דחסד עצם מעצמי ובשר מבשרי מסטרא דגבורה דא מלכות ובחכמה דאיהי חיי תפארת איהו סליק לאתקרי אדם הה"ד כתפארת אדם. תרגום: וכמו כן כאן יש סוד אחר חיי המלך חכמה זהו שכתוב "החכמה תחיה בעליה", כל הנודר ביהו"ה שהוא תפארת כאילו נודר בחכמה שהוא שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א חיי המלך. וכל הנשבע באדני כאילו נשבע במלך עצמו. עצמו זו אמא עליונה, כאילו נשבע בה שהיא "עצם השמים לטוהר" מצד החסד, "עצם מעצמי ובשר מבשרי" מצד הגבורה זו מלכות. ובחכמה שהיא חיי תפארת, הוא עולה לקראת אדם, זהו שכתוב "כתפארת אדם".

כי הנשבע נכלל בשבעת הנקראים צרור החיים⁷⁵ ומאמין בתורה ובחיי העוה"ב והעובר על השבועה הוא כופר בעיקר ומוציא עצמו מכלל השבועה ואין לו חלק לעוה"ב⁷⁶ וכבר ידעת כי ששה קצוות עליונים הם שמו וששה קצוות התחתונים התומים בשמו⁷⁷ וע"כ בא המאמר לחכמי האמת בדבור לא תשא שכל העולם כלו נודעו⁷⁸ מה שלא אמרו כן בשאר הדברות. והבן סוד הלשון שלא תמצא ממנו פעל קל שיאמר שבעו או שבע אלא נשבעו ונשבע כי פירוש נשבע הכנים עצמו בכלל השבעה אם הוא מקיים שבועתו ואם הוא עובר על שבועתו יהיה פי' נשבע הוציא עצמו מכלל השבעה והנה היא מלה כוללת דבר והפכו וכן ודשנו את המזבח והבן זה.

(כא לג): ויטע אשׁל בְּכָאָר שְׁבַע וַיִּקְרָא שְׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם:

עי' רמב"ן: פי' הכתוב שקרא בשם ה' המנהיג בכחו הזמן או שיקראו השמים והארץ עולם כלשון הבא תמיד בדברי רבותינו והודיע בזה שקרא אברהם והודיע לבריות סוד הנהגת העולם בכללו שהוא בשם ה' החסין בכח שיש לו אילות בכולם.

עי' ר' בחיי: ודע כי מצות לוייה היא גמר המצוה באכסניא ותכלית השכר וכן כתוב (בראשית יח מז) ואברהם הולך עמם לשלחם ומתרגמין לאלואיהוין וסמך לו מיד וה' אמר לבאר כי בזכות הלוייה בא אליו הדבור לגלות לו ענין סדום⁷⁹ וכן כתוב (תהלים קלה ד) כי יעקב בחר לו יה קרי בחר לוייה וכן נרמז באליעזר באמרו (בראשית כד נו) אל תאחרו אותי וה' הצליח וגו' ושיעור לוייה כתבתי בפסוק ואברהם הולך עמם לשלחם ובמסורת תרי ויטע בספרא ריש פסוק האחד (בראשית ב ח) ויטע גן בעדן מקדם השני באברהם וזה ללמדך

⁷⁵ עי' זהר (ח"ג דף כה ע"א): רבי יצחק אמר הא אוקמוה נפש כד מתעטרא כנסת ישראל במלכא קדישא אתעטר ואקרי צרורא דחיי בגין דבה אתקשר כלא. תרגום: רבי יצחק אמר הרי פרשוה נפש כשכנסת ישראל מתעטרת, במלך הקדוש מתעטרת, ונקראת צרור החיים, משום שבה הכל נקשר.

⁷⁶ עי' זהר (ח"ב דף לו ע"ב): ותא חזי רזא דמלה בשעתא דקודשא בריך הוא אתחזי על גנתא כל גנתא אתכנש ולא מתפרש מעדן ומהאי עדן מבויעי נפקין לכמה אורחין ושבילין והאי גנתא אתקרי צרורא דחיי דתמן מתעדנין צדיקיא מנהירו דעלמא דאתי.

תרגום: סוד הדבר בשעה שהקדוש ברוך הוא נראה על הגן כל הגן מתכנס ולא נפרד מעדן ומהעדן הזה יוצאים מעיינות לכמה דרכים ושבילים והגן הזה נקרא צרור החיים ששם מתעדנים הצדיקים מאור של העולם הבא.

⁷⁷ עי' לעיל הערה 73. ועי' ספר הבהיר אות ל. אמרו לו מאי וא"ו אמר להם בששה קצוות נחתם העולם אמרו לו והלא ו' אחת אמר להם והלא כתוב (תהלים ק"ד ב) עוטה אור כשלמה.

⁷⁸ עי' שבועות (לט ע"א): שכל העולם כולו נודעו בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא בסיני לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא.

⁷⁹ עי' זהר (ח"א דף קד ע"א): ואברהם הולך עמם לשלחם למעבד לון לוייה אמר רבי ייסא אי תימא דאברהם ידע דמלאכין אינון אמאי אעביד לון לוייה אלא אמר רבי אלעזר אף על גב דהוה ידע רגיל הוה למעבד לכלהו בני נשא דזמינן עמיה למעבד לון לוייה (נ"א מה דהוה רגיל למעבד עם בני נשא עבד בהו ואלוי לון) בגין דכך אצטריך ליה לבר נש למעבד לוייה לאושפיזין דהא כלא בהאי תליא ובעוד דאיהו הוה אזיל עמהון אתגלי קב"ה עליה דאברהם דכתב ויהו"ה אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ויהו"ה הוא ובית דיניה בגין דקב"ה הוה אזיל.

תרגום: "ואברהם הלך עמם לשלחם" לעשות להם לוייה. אמר רבי ייסא אם תאמר שאברהם ידע שהם מלאכים למה עשה להם לוייה. אלא אמר רבי אלעזר אף על גב שידע (רגיל היה לעשות לכל בני האדם שמזומנים עמו לעשות להם לוייה. נ"א מה שהיה רגיל לעשות עם בני אדם עשה בהם ולוייה אותם). לכן צריך לאדם לעשות לוייה לאורחים שהרי הכל תלוי בזה. ובעוד שהוא היה הולך עמם התגלה הקדוש ברוך הוא אל אברהם שכתוב "וה" אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה".

"וה" הוא ובית דינו משום שהקדוש ברוך הוא היה הולך. ועי' שם (קד ע"ב): תא חזי כד בר נש עביד לוייה (לבר נש) לחבריה איהו אמשיך לשכינתא לאתחברא בהדיה ולמהך עמיה באורחא לשזבא ליה ובגין כך בעי ליה לבר נש ללוויי לאושפיזא בגין לחברא ליה לשכינתא ואמשיך עליה לאתחברא בהדיה בגין כך.

תרגום: בא וראה כשבן אדם עושה לוייה (לאדם) לחברו הוא מושך את השכינה להתחבר עמו וללכת עמו בדרך להצילו ולכן צריך אדם ללוות את האורח כדי לחבר עמו את השכינה ומושך עליו להתחבר עמו.

שכל המחזיק במצות אכסניא יורש גן עדן.

ויקרא שם בשם ה' לשון קריאה והכרזה וכן יקרא איש חסדו כי שם ה' אקרא וכוונת הכתוב כי אברהם מכריז ומודיע לבריות שהעולם מחודש ויש לו מנהיג יחיד וקדמון ועל כן יאמר כי ההכרזה הזאת היתה בשם ה' היחיד אל עולם הקדמון אשר הויתו ואלהותו קודם העולם והוא שאמר אל עולם כלומר שקדם לעולם או יהיה ויקרא כמו ויתפלל כדעת אונקלוס ע"ה והוא מלשון (תהלים ל ט) אליך ה' אקרא.

(כב א): ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר

הנני:

ע"י רמב"ן: ענין הנסיון הוא לדעתי בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה יקרא נסיון מצד המנוסה, אבל המנסה יתברך יצוה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב לא שכר לב טוב בלבד. ודע כי השם צדיק יבחן (תהלים יא ה) כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפץ להצדיקו יצוה אותו בנסיון ולא יבחן את הרשעים אשר לא ישמעו והנה כל הנסיונות שבתורה לטובת המנוסה⁸⁰.

(כב ב): ויאמר קח נא את בנדך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המדינה

והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך:

ע"י ר' בחיי: והעלהו שם לעולה היה ראוי שיאמר והעלהו שם עולה אבל על דרך הפשט

⁸⁰ ע"י זהר (ח"א קמ ע"א): (בראשית כב א) והאלהים נסה את אברהם מאי נסה הרמת נס כמה דאת אמר (ישעיה סב י) הרימו נס (ירמיה ד ו) שאו נס ארים דגלא דיליה בכל עלמא ואף על גב דהא אתמר בגין דא קודשא בריך הוא ארים דגלא דאברהם בעיניהון דכלא הדא הוא דכתיב נסה את אברהם אוף הכי קב"ה בגין לארמא דגלא דצדיקיא איהו בחין לון לארמא רישיהו בכל עלמא. צדיק יבחן (תהלים יא ה) מאי טעמא אמר רבי שמעון בגין דקודשא בריך הוא כד אתרעי בהו בצדיקיא מה כתיב (ישעיה נג י) ויהו"ה חפץ דכאו החלי ואוקמוה אבל בגין דרעותא דקודשא בריך הוא לא אתרעי אלא בנשמתא אבל בגופא לא דהא נשמתא איהי דמיא לנשמתא ודלעילא וגופא לאו איהו חזי לאתאחדא לעילא ואף על גב דדיוקנא דגופא ברזא עלאה איהו.

ותא חזי בזמנא דקב"ה אתרעי בנשמתיה דבר נש לאתהנאה ונ"א לאתנהראו בה מחי לגופא בגין דתשלוט נשמתא דהא בעוד דנשמתא עם גופא נשמתא לא יכלא לשלטאה וכד אתרע ונ"א אתברח גופא נשמתא שלטא צדיק יבחן מאי צדיק יבחן כמה דאת אמר (ישעיה כח יז) אבן בחן הכי נמי צדיק יבחן אתקיף ליה כהאי אבן בחן דהיא פנת יקרת הכי נמי צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו (תהלים יא ה) מאי שנאה נפשו ס"ד דקב"ה הו"י דנפשו שנאה לההוא רשע אלא ההוא דרגא דכל נשמתין תליין ביה שנאה נפשו דההוא רשע דלא בעיא לה כלל לא בעיא לה [לא] בעלמא דין ולא בעלמא דאתי ובגין כך כתיב ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו ודאי דבר אחר שנאה נפשו כמה דאת אמר (עמוס ו ח) נשבע אדני"י יהו"ה בנפשו ובגין כך צדיק יבחן.

תרגום: "והאלהים נסה את אברהם". מה זה "נסה" הרמת נס כמו שנאמר "הרימו נס" "שאו נס" הרים דגלו בכל העולם. ואף על גב שזה נתבאר בשביל זה הקדוש ברוך הוא הרים את דגלו של אברהם בעיני כולם. זהו שכתוב "נסה את אברהם". כמו כן כאן הקדוש ברוך הוא כדי להרים את דגל הצדיקים הוא בוחן אותם להרים את ראשם בכל העולם.

"צדיק יבחן". ולמה, אמר רבי שמעון, משום שהקדוש ברוך הוא, כשרוצה בצדיקים, מה כתוב, "וה' חפץ דכאו החלי", ובארוהו. אבל משום שרצונו של הקדוש ברוך הוא לא מתרצה אלא בנשמה, אבל בגוף לא, שהרי הנשמה דומה לנשמה של מעלה, והגוף אינו ראוי להאחז למעלה, ואף על גב שדמות הגוף היא בסוד עליון הוא.

ובא וראה, בזמן שהקדוש ברוך הוא מרוצה מנשמת האדם להנות (להאיר) בה, הוא מכה את הגוף כדי שתשלוט הנשמה, שהרי בעוד הנשמה עם הגוף, הנשמה לא יכולה לשלוט, שכאשר יש חיסרון (נשבר) לגוף, הנשמה שולטת. "צדיק יבחן". מה זה "צדיק יבחן", כמו שנאמר "אבן בוחן", כך גם צדיק יבחן, מחזק אותו, כאבן בוחן הזו שהיא פינת יקרת, כך גם צדיק יבחן. "ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו". מה זה "שנאה נפשו", התעלה על דעתך שהקדוש ברוך הוא הוא שנפשו שונאת את הרשע ההוא, אלא אותה דרגה שכל הנשמות תלויות בה, שנאה נפשו של הרשע ההוא שלא רוצה אותה כלל, לא רוצה אותה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, ולכן כתוב "ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו", ודאי. דבר אחר, "שנאה נפשו", כמו שנאמר "נשבע אדני יהו"ה בנפשו", ולכן צדיק יבחן.

הלמ"ד הזאת באורה במקום כלומר שתעלה אותו שם במקום עולה וכמוהו (בראשית יא ג) הלבנה לאבן במקום אבן שאם תפרש לעולה עולה ממש איך יצוה הקדוש ברוך הוא ואח"כ יחזור מצויו ואברהם מתוך תוקף האהבה הבין עולה ממש והקב"ה שבא לנסות לא כוון אלא במקום עולה וזהו אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי גם יתכן שירמוז על סוד הקרבן⁸¹ וע"כ אמר לעולה שיעלהו שם למדה העשירית המתעלה⁸² וכן הנסיון הזה עשירי וכן באיל אשר הוקרב תחתיו בא הלשון הזה בעצמו כי לא אמר ויקח את האיל ויעלהו עולה אבל אמר ויעלהו לעולה ומפני זה הוסיף לומר תחת בנו שעליו נאמר והעלהו שם לעולה וכן אמר יצחק ואיה השה לעולה וכן השיבו אביו אלהים יראה לו השה לעולה בני והנה מלת לעולה היה המזבח שיוזכר בסמוך בה"א הידיעה והמשכיל יבין.

(כב ט) וַיִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לֹו הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אֹבֶדֶה אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּחֲקֶה בָּנֹו וַיִּשֶׂם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לְעֵצִים:
עי"ר' בחיי: ועל דרך הקבלה באור המדרש הזה ידוע מי הוא הנקרא מזבח הוא המקבל

⁸¹ עי' זהר (ח"א סט ע"ב): פתח ואמר ויבן נח מזבח ליהו"ה ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח (בראשית ח כ) ויבן נח מזבח דא איהו מזבח דאקריב ביה אדם קדמאה נח אמאי קריב עולה דהא עולה לא סלקא אלא בגין הרהורא דלבה (דרעותא) ונח במה חב אלא נח הרהר ואמר הא קב"ה גזר דינא על עלמא דיתחרב דילמא בגין דשזיב לי כל זכותא פקע לי ולא ישתאר לי זכו בעלמא מיד ויבן נח מזבח ליהו"ה ההוא מזבח דאקריב ביה אדם הראשון הוה אי הכי אמאי ויבן אלא בגין דחייבי עלמא גרמו דלא קיימא בדוכתיה כיון דאתא נח כתיב ביה (שם) ויבן ויעל עולות עלת כתיב חדא כתיב (ויקרא א יג) עולה הוא אשה ריח ניחח ליהו"ה (לעולם עולה סלקא דכר אי) עולה סלקא דכר ולא סלקא נוקבא דכתיב (שם ג) זכר תמים יקרבינו אמאי כתיב אשה דהא אש בעי לאשתכחא תמן אלא אע"ג דעולה אתקריב דכר ולא תריה אתקריב נוקבא לא בעיא לאתפרשא מניה אלא בה אתקריב בגין לחברא דא בדא דסלקא נוקבא לגבי דכורא לאתחברא כחדא ואע"ג דאשה לשום אישים נח אצטריך ליה למקרב עולה דאיהו באתר דדכורא עבד ליה קב"ה לאתחברא ולאעלאה בתיבה ועל דא אקריב עולה הוא אשה אש ה' דאתחבר (בה) שמאלא בנוקבא דהא (כל) נוקבא מסטרא דשמאלא קא אתיא ודכורא מסטרא דימינא באתר דדכורא דא בדא ובגין כך אקרי (עולה) נוקבא אשה אשה קטירו דרחימו דאחיד בה שמאלא לסלקא לה לעילא ולא תקשרא כחדא ובגין כך (ד"א כתיב) עולה הוא אשה קשירו דדכר ונוקבא דא בדא:

תרגום: פתח ואמר, "ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח". "ויבן נח מזבח", זה הוא המזבח שהקריב בו אדם הראשון. למה נח הקריב עולה, שהרי עולה לא עולה אלא בשביל הרהור הלב הרצון, ונח במה חטא. אלא נח הרהר ואמר, הרי הקדוש ברוך הוא גזר דין על העולם שיחרב, אולי משום שמציל אותי פקעה כל זכותי ולא תשאר לי זכות בעולם, מיד ויבן נח מזבח לה". וזה היה אותו מזבח שבו הקריב אדם הראשון. אם כך, אז למה "ויבן". אלא משום שרשעי העולם גרמו שלא עמד במקומו. כיון שבא נח, כתוב בו "ויבן". "ויעל עולות", כתוב עֹלֹת, אחד. כתוב "עולה הוא אשה ריח ניחוח לה", (לעולם עולה זכר, אם) "עולה" עולה זכר ולא עולה נקבה, שכתוב "זכר תמים יקרבינו". למה כתוב "אשה", שהרי אש צריכה להמצא שם. אלא אף על גב שעולה נקרבת זכר ולמקומה נקרבת, הנקבה לא צריכה להיפרד ממנו, אלא עמה נקרב, בשביל לחבר זה עם זה. שעולה הנקבה אל הזכר להתחבר כאחד. ואף על גב שאשה לשום אישים. נח היה צריך להקריב עולה, שהוא במקום של הזכר, ועשה אותו הקדוש ברוך הוא להתחבר ולהיכנס לתיבה, ועל זה הקריב עולה. עולה הוא אשה, אש ה', שהתחבר (עמה) השמאל, בנקבה, שהרי (כל) נקבה מצד השמאל באה, וזכר מצד הימין בהתדבקות זה בזה, ולכן נקראת (עולה) נקבה אשה. "אשה" קשר של האהבה שאוחז בה השמאל להעלותה למעלה ולהתקשר כאחד, ולכן כתוב "עולה הוא אשה", הקשר של זכר ונקבה זה עם זה.

Error! Bookmark not defined.
⁸² עי' זהר (ח"א כד ע"א): וכל צלותא לא תיעול אלא במדה במשקל ולית מאן דקאים קמי תרעא דצלותא ועליה אתמר (שם קכז ה) לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער דאיהו תרעא דמלכא בגין דצלותא איהי מצוה ודא שכינתא ואורייתא דא קב"ה לא צריך הפסקה ביניהו וצריך לסלקא תורה ומצוה ברחימו ודחילו.

תרגום: וכל תפלה לא תכנס אלא במדה במשקל, ואין מי שעומד לפני שער התפלה, ועליו נאמר "לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער", שהיא שער המלך. בגלל שתפלה היא מצוה, וזו שכינה, והתורה זה הקדוש ברוך הוא, לא צריך ביניהם הפסקה. וצריך להעלות תורה ומצוה באהבה ויראה. ועי"ש עוד בענין עליית תפילה.

תחלה והוא סוף הבניין⁸³ וזהו שאמר ויבן ובודאי הוא המזבח שהקריבו בו למעלה ולמטה ובפרשת ויקרא ארמוז זה בעה"י⁸⁴.

(כב יב) וַיֹּאמֶר אֵל תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל הַנֶּזֶר וְאֶל תַּעֲשֶׂה לוֹ מֵאוֹמֶה כִּי עֲתָה יָדְעָתִי כִּי יִרְא אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁבְתָּ אֶת בְּנֶךָ אֶת יַחֲדָךְ מִמֶּנִּי:
 ע"י רמב"ן: מתחילה היתה יראתו בכח לא יצא לפועל במעשה הגדול הזה ועתה נודעה במעשה והיה זכותו שלם ותהי משכורתו שלימה מעם ה' אלהי ישראל⁸⁵.
 ודעת הפרשה שהאלהים הוא המנסה ומצוה בעקידה ומלאך ה' הוא המונע והמבטיח יתברר בפסוק המלאך הגואל אותי⁸⁶ (להלן מח טז).

(כב יג) וַיִּשָּׂא אֶבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה אֵיל אַחֵר נֹאֲחֵז בְּסִבְבָּךְ בְּקִרְבֵּי וַיִּלְךְ אֶבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלְיָהוּ תַּחַת בְּנֹו:
 ע"י ר' בחיי: כבש זה מעשרה דברים שנבראו בין השמשות (אבות פ"ה מ"ו) לכך נקרא איל ולא כבש כלשון הקרבנות כבשים בני שנה שכובשין עונותיהם של ישראל לפי שהכבש

⁸³ ע"י ספר הפליאה (עמוד תקפט): כמו שהת"ת הוא בין הזרועות וכנגד היסוד הוא המעור באדם הגשמי ועומד בין השוקיים, וע"כ נקרא יסוד והמעור כנגדו, בעבור שכל כח עליון יורד שם, כן המעור כל כח האדם יורד שם. והעטרה הוא סוף הבנין למעלה, ע"כ כנגדו העטרה של מעור הוא סוף האדם.

⁸⁴ ע"י זהר (ח"א סט ע"ב): פתח ואמר ויבן נח מזבח ליהו"ה ויקח מכל בהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח (בראשית ח כ) ויבן נח מזבח דא איהו מזבח דאקריב ביה אדם קדמאה נח אמאי קריב עולה דהא עולה לא סלקא אלא בגין הרהורא דלבא (דרעותא) ונח במה חב אלא נח הרהר ואמר הא קב"ה גזר דינא על עלמא דיתחרב דילמא בגין דשזיב לי כל זכותא פקע לי ולא ישתאר לי זכו בעלמא מיד ויבן נח מזבח ליהו"ה ההוא מזבח דאקריב ביה אדם הראשון הוה אי הכי אמאי ויבן אלא בגין דחייבי עלמא גרמו דלא קיימא בדוכתיה כיון דאתא נח כתיב ביה (שם) ויבן ויעל עולות עלת כתיב חדא כתיב (ויקרא א יג) עולה הוא אשה ריח ניחח ליהו"ה (לעולם עולה סלקא דכר אי) עולה סלקא דכר ולא סלקא נוקבא דכתיב (שם ג) זכר תמים יקרבינו אמאי כתיב אשה דהא אש בעי לאשתכחא תמן אלא אע"ג דעולה אתקריב דכר ולא תריה אתקריב נוקבא לא בעיא לאתפרשא מניה אלא בה אתקריב בגין לחברא דא בודא דסלקא נוקבא לגבי דכורא לאתחברא כדא ואע"ג דאשה לשום אישים נח אצטריך ליה למקרב עולה דאיהו באתר דדכורא עבד ליה קב"ה לאתחברא ולאעלאה בתיבה ועל דא אקריב עולה עולה הוא אשה אש ה' דאתחבר (בה) שמאלא בנוקבא דהא (כל) נוקבא מסטרא דשמאלא קא אתיא ודכורא מסטרא דימינא באתדבקותא דא בדא ובגין כך אקרי (עולה) נוקבא אשה אשה קטירו דרחימו דאחיד בה שמאלא לסלקא לה לעילא ולא תקשרא כדא ובגין כך (ד"א כתיב) עולה הוא אשה קשירו דדכר ונוקבא דא בדא:

תרגום: פתח ואמר, "ויבן נח מזבח לה" ויקח מכל בהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח". "ויבן נח מזבח", זה הוא המזבח שהקריב בו אדם הראשון. למה נח הקריב עולה, שהרי עולה לא עולה אלא בשביל הרהור הלב הרצון, ונח במה חטא. אלא נח הרהר ואמר, הרי הקדוש ברוך הוא גזר דין על העולם שיחרב, אולי משום שמציל אותי פקעה כל זכותי ולא תשאר לי זכות בעולם, מיד "ויבן נח מזבח לה". וזה היה אותו מזבח שבו הקריב אדם הראשון. אם כך, אז למה "ויבן". אלא משום שרשעי העולם גרמו שלא עמד במקומו. כיון שבא נח, כתוב בו "ויבן". "ויעל עולות", כתוב עֹלֹת, אחד. כתוב "עולה הוא אשה ריח ניחוח לה", (לעולם עולה עולה זכר, אם) "עולה" עולה זכר ולא עולה נקבה, שכתוב "זכר תמים יקרבינו". למה כתוב "אשה", שהרי אש צריכה להמצא שם. אלא אף על גב שעולה נקבת זכר ולמקומה נקבת, הנקבה לא צריכה להיפרד ממנו, אלא עמה נקרב, בשביל לחבר זה עם זה. שעולה הנקבה אל הזכר להתחבר כאחד. ואף על גב שאשה לשום אישים. נח היה צריך להקריב עולה, שהוא במקום של הזכר, ועשה אותו הקדוש ברוך הוא להתחבר ולהיכנס לתיבה, ועל זה הקריב עולה. עולה הוא אשה, אש ה', שהתחבר (עמה) השמאל, בנקבה, שהרי (כל) נקבה מצד השמאל באה, וזכר מצד הימין בהתדבקות זה בזה, ולכן נקראת (עולה) נקבה אשה. "אשה" קשר של האהבה שאוחז בה השמאל להעלותה למעלה ולהתקשר כאחד, ולכן כתוב "עולה הוא אשה", הקשר של זכר ונקבה זה עם זה.

⁸⁵ ע"י לעיל רבינו בפסוק א'.
⁸⁶ ע"י רבינו (במדבר ו כה) שזה כינוי לשכינה. [ע"י הלש"ו בספר הביאורים (ח"ב ע ע"ג) כל אור תחתון הוא בבחי' מלאך לאור העליון וכנודע בסוד המלאך הגואל עכ"ל. וע"י זהר נח דף סא ע"א וכן יגש דף רה ע"ב וכן ואתחנן דף ער ע"א ועוד.]

הגדול בשנים יקרא איל וכשהוא בן יומו יקרא כבש שנאמר (ויקרא כב כז) שור או כבש וגו' ועוד שהאיל הזה הוקרב עולה ויש בו רמז לכנסת ישראל שנקראת אילת השחר⁸⁷ שהיא אילותן של ישראל המקבלת מן השחר מגינה עליהם בכל דור ודור בזכות העקדה והיא המקבלת תחלה.

עיי"ש: וידוע כי מאמרם זה שופר אילו של יצחק היה⁸⁸ כונתו על מדתו של יצחק לא על גופו ועצמותיו ממש שהרי האיל הזה כולו היה עולה כליל עם קרניו וטלפיו אבל החכמים ירמזו לנו על מדת הגבורה ששמענו מפיו אנכי ולא יהיה לך והוא פחד יצחק אשר אנו מבקשים בעת צרה ואומרים עננו פחד יצחק הוא הקול הנשמע במתן תורה ואילו אנו רומזים בקול השופר שאנו תוקעין בראש השנה שהוא היום שנברא בו העולם והתבונן כי יום מתן תורה תחלת קבלת מלכותו וכן יום שנברא בו העולם תחלת מלכותו לפי שאין מלך בלא צבא⁸⁹ וצריך אתה לדעת כי מה שתמצא בפרשה זו כי המנסה הוא האלהים ומלאך השם יתברך מונע הענין על דרך הקבלה יתפקחו עיני הלב כי אין המלאך הזה מן הנפרדים רק מן הנטיעות⁹⁰ אשר אין להפריד ולקצץ בהם שאילו היה מן הנפרדים לא היה אברהם שומע לקולו בכטול מה שצוהו האלהים גם המלאך לא היה רשאי לומר ולא חשבת ממני אלא ממנו אבל המלאך היה הוא מהנטיעות זהו המלאך הגדול והוא שעליו נאמר (שמות יד יט) ויסע מלאך האלהים⁹¹ ואינו סמוך רק באור ומה שהזכירו בכאן

⁸⁷ זהר (ח"ג דף כא ע"ב): יתבו כלהו פתח רבי חייא ואמר (תהלים כב א) למנצח על אילת השחר מזמור לדוד מאן אילת השחר דא כנסת ישראל דאקרי (משלי ה יט) אילת אהבים ויעלת חן וכי אילת השחר ולא כל יומא אלא אילת מההוא אתר דאקרי שחר כמה דאת אמר (הושע ו ג) כשחר נכון מוצאו ודוד מלכא על כנסת ישראל קא אמר דא דהא לא אמרה כנסת ישראל דא (ס"א דאקרי אילת אהבים ויעלת חן והיא אתיא מההוא אתר דאקרי שחר כמה דאת אמר כשחר נכון מוצאו ודוד מלכא על כנסת ישראל קאמר דא) משמע דכתיב (תהלים כב א) על אילת השחר.

תרגום: ישבו כולם, פתח רבי חייא ואמר (תהלים כב) למנצח על אילת השחר מזמור לדוד, מי זו אילת השחר, זו כנסת ישראל שנקראת (משלי ה) אילת אהבים ויעלת חן. וכי אילת השחר ולא בכל היום, אלא אילת מאותו מקום שנקרא שחר, כמו שנאמר (הושע ו) כשחר נכון מוצאו. ודוד המלך אמר את זה על כנסת ישראל, שהרי לא אמרה כנסת ישראל את זה (שנקרא אילת אהבים ויעלת חן, והיא באה מאותו מקום שנקרא שחר, כמו שנאמר (הושע ו) כשחר נכון מצאו, ודוד המלך אמר את זה על כנסת ישראל) משמע שכתוב על אילת השחר.

ועיי"ש (רמג ע"א): אמר רבי שמעון דא הוד דילך רעיא מהימנא דביה אנת חרב מנבואה דילך משמאלא ובגין דאנת (ישעיה סג יב) מוליך לימין משה דאיהו נצח רישא דשחרין (משלי ה יט) אילת אהבים פתח דוד למנצח על אילת השחר דביה ייתי מארי נצחן קרבייא ובגין דנצח והוד תרין שחרין אוקמוה במתניתין מאימתי קורין את שמע בשחרין ולא אמר בשחר אלא בשחרין תרין. תרגום: אמר רבי שמעון זה הוד שלך רועה נאמן, שבו אתה חרב מנבואתך משמאל, ומשום שאתה "מוליך לימין משה", שהוא נצח ראש של השחר, "אילת אהבים". פתח דוד "למנצח על אילת השחר", שבו יבא בעל נוצח הקרב, ומשום שנצח והוד הם שני מיני שחר, בארו במשנה, מאימתי קורין את שמע בשחרין, ולא אמר בשחר אלא בשחרין שנים.

עי' שער מאמרי רז"ל (מדרשים): אי לך ארץ שמלכך נער וזהו אי אתה יכול להחזירו לכללו כי הזווג בטל בימי הגלות ואין לה יכולת לעלות אצל בעלה עד שיחזירנה הכתוב שהוא סוד נצח כד"א למנצח על אילת השחר תרין שחרין דאיילתא ולפי שהוד הוא בגלות כד"א כל היום דוה צריך נצח עם ת"ת להחזירה במקומה ותהיה החזרה נגלת לעיני כל חי ולא תהיה סתומה אלא מפורשת.

⁸⁸ זהר (ח"ג דף צט ע"א): תא חזי כד ההוא שופר עלאה דנהירו כלא ביה אסתלק ולא נהיר לבנין כדין דינא אתער וכרסוון אתתקנו לבי דינא ודא שופר אילו דיצחק אקרי תוקפיה דיצחק תושבחתיה דאבהן כד אסתלק ההוא שופר גדול דלא ינקא לבנין כדין יצחק אתתקף ואתתקן לדינא בעלמא. תרגום: בא וראה כשאותו שופר עליון, שבו האור של הכל, מסתלק ולא מאיר לבנים, אזי מתעורר הדין והכסאות מתתקנים לבית הדין, וזה השופר נקרא אילו של יצחק, תקפו של יצחק תישבחות האבות, כשמתעלה אותו שופר גדול שאין מיניק את הבנים, אזי יצחק מתחזק ומתתקן לדון את העולם.

⁸⁹ עי' פרקי דר' אליעזר יא וז"ל: העם ממליכין את המלך ואין המלך ממליך את עצמו אם אין העם ממליכין אותו. עי' תיקוז (סז ע"א): דלית מלך בלא מלכות.

⁹⁰ עי' זהר בראשית כב ע"א (הובא לעיל הערה 29) שעולמות בי"ע המה עולמות הנפרדים. ועי' זהר בראשית דף לז ע"א ועוד מקומות לענין "נטיעות" שהוא כינוי לעולם האצילות.

⁹¹ עי' שמות יב יב. ועי' ספר הפליאה (עמוד תרמ): ואמרה לפני האלהים היא הבינה אני חנוך הייתי

מלאך כלומר מלאך שבקרבנו השם והוא שנאמר עליו כי שמי בקרבנו⁹² ומזה הזכירו בפסוק (בראשית מח טז) המלאך הגואל וגו' בקרב הארץ⁹³ והוא האדון אשר בו הרחמים ומפני שהוא האדון אמר לשון ממני⁹⁴ ומפני שהוא הרחמים אמר אחרי הקרבן כי נשבעתי נאם ה' וכן תמצא שהזכיר קודם הקרבן אלהים יראה לו השה ואחרי הקרבן הזכיר ה' יראה והבטיחו במדת רחמים שיברך את זרעו ברבוי עצום והשגחה בלשון ברכה ומצאתי כפולה וידוע כי הוא רמז לכה לפנים מכה⁹⁶ כלשון שירה והלל והוא שאמר כי ברך אברכך והרבה ארבה ואמר ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים ואומר וירש זרעך והתברכו בזרעך והזכיר בסוף (כב יח) עקב אשר שמעת בקולי וקולי הוא האלהים המצוה.

גדול בכח הת"ת והייתי יודע דעת עליון ומשיג חמשים שערי בינ"ה והייתי גדול בין הספירות והייתי עומד על אנשי דור ההוא כי הייתי עומד בכח ה' וכמו שהו' זקופה הוא כן הייתי מלך על כל המלאכים ומעוטרת בת"ת ועברה השמיטה ההוא ובשמיטה הזו הורדתני ושמתיני בדור הזה עם שסוי ובזוי כמו שהייתי גדול מכל המלאכים בכח כן עתה שימני למעלה מכולם וגדול עליהם לעשות דין ומשפט עליהם ואיש לא יעכב על ידי כי לכן הורדתני משם שהייתי אז לקחו האלהים ועשאו מלאך גדול וקדוש ועצום על כל המלאכים ונקרא שמו מט"ט בן ירד וזהו שרשם ורמז בתורה חנוך בן ירד שהמדות הנקראים בן הם הו' ומשך הו' הורידוהו למטה.

⁹² עי' זהר (ח"א קכז ע"ב): ואימא לך מלה דעתיה דמאריה דמתניתא הוה בהאי מה כתיב ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וילך אמר ליה רבי זכינא לפסוקא דא אבל וכל טוב אדניו בידו מהו אמר ליה הוא שמה דמאריה דאזיל גביה לאעלא ליה ולאנהגא (ולאגנא) ליה אמר דא ודאי הוא כי שמי בקרבנו (שמות כג כא) תנן אמר רבי אבהו תא חזי מאן דידע שמה על בוריה ידע דהוא ושמה חד הוא קודשא בריך הוא ושמה חד דכתיב יהו"ה אחד וגו' (זכריה יד ט) (כלהו) כלומר השם והוא אחד.

תרגום: ואומר לך דבר דעתו של בעל המשנה היתה בזה. מה כתוב "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך". אמר לו רבי זכיתי לפסוק הזה אבל "וכל טוב אדניו בידו" מהו. אמר לו הוא שמו של רבו שהלך אליו להכניסו ולהנהיג (ולהגן) אותו. אמר זהו ודאי "כי שמי בקרבנו". שנינו אמר רבי אבהו בא וראה מי שיודע את שמו על בוריו יודע שהוא ושמו אחד הקדוש ברוך הוא ושמו אחד שכתוב "ה' אחד" וגו' (כלם) כלומר השם והוא אחד.

דהיינו שכינה. וכן הוא בזו"ח יז ע"א. ודלא כדברי הש"ס בסנהדרין לח ע"ב ש"שמי בקרבנו" הוא כינוי למט"ט. ועי' מש"כ רבינו שמות כג כ. ועי' רבינו בחיי על בראשית (כב יג) ז"ל ומה שהזכירו כאן מלאך כלומר מלאך שבקרבנו השם והוא שנאמר עליו כי שמי בקרבנו. דהיינו שכינה.

⁹³ עי' לשון הפסוק: המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ.

ועי' זהר (ח"ג דף קפז ע"ב): מה כתיב לעילא ויברך את יוסף ויאמר ולא אשכחן ליה הכא ברכאן דהא לבתר בריך ליה דכתיב (בראשית מט כב) בן פורת יוסף אלא כיון דבריק לאלין נערים ליוסף בריך דהא לא יכלי לאתברכא אלא מגו יוסף ומגו דאיהו בטמירו ולא אתחזי לאתגלאה כתיב בטמירו ויקרא בהם שמי ושם אבותי (לכסאה עליה) מן האבות מתברכן ולא מאתר אחרא בקרב הארץ דא הוא כסויא לחפאה מה דאצטרין.

תרגום: מה כתוב למעלה "ויברך את יוסף ויאמר", ולא מצאנו לו כאן ברכות, שהרי אחר כך ברכו, שכתוב "בן פורת יוסף", אלא כיון שברך את הנערים הללו, ברך את יוסף, שהרי לא יכלו להתברך אלא בגלל יוסף, ומתוך שהוא נסתר ולא נראה בגלוי, כתוב בנסתר, "ויקרא בהם שמי ושם אבותי" (לכסות עליו) מן האבות מתברכים ולא ממקום אחר. "בקרב הארץ", זהו כסוי לכסות מה שצריך.

⁹⁴ עי' לעיל הערה 60.

⁹⁵ עי' דברי רבינו שמות כ ג ולקמן פרשת יתרו הערה 96.

⁹⁶ עי' זו"ח (מד ע"ב): לא תגנוב לא תענה לא תחמוד דא הוא סיומא דעשר אמירן דאורייתא לקבל עתיקא דעתיקין ראשיתא דכלא לאחדא סופא ברישא ולמהוי כלא חד והאי דלא שארי בהו בקדמיתא לאולפא רזא עילאה עד אן אתר אתייהיב רשותא למשה לאסתכלא ומאן אתר קביל אורייתא דהוא מזעיר אנפין.

ובג"כ אמר שבע אמירן לקבל שבע דרגין עילאין דרמיזין בקרא דלך ה' הגדולה וכו' ועד ההוא אתר אסתכל משה הה"ד פנים בפנים דבר ה' עמכם פנים דא ברא קדישא בפנים דא ברתא.

תרגום: לא תגנוב לא תענה לא תחמד זהו סיומם של עשר האמירות של התורה כנגד עתיק העתיקים הראשית של הכל לאחז הסוף בראש ושיהיה הכל אחד וזה שאין מתחיל בהם בראשונה ללמד סוד עליון עד לאיזה מקום נתנה רשות למשה להתבונן ומאיזה מקום קבל תורה שהיא מזעיר אנפין.

ומשום כך אמר שבע אמירות כנגד שבע דרגות עליונות שרמוזות בכתוב של לך ה' הגדלה וגו' ועד אותו המקום התבונן משה זהו נאמר (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' עמכם פנים זה הבן הקדוש בפנים זו הבת.

